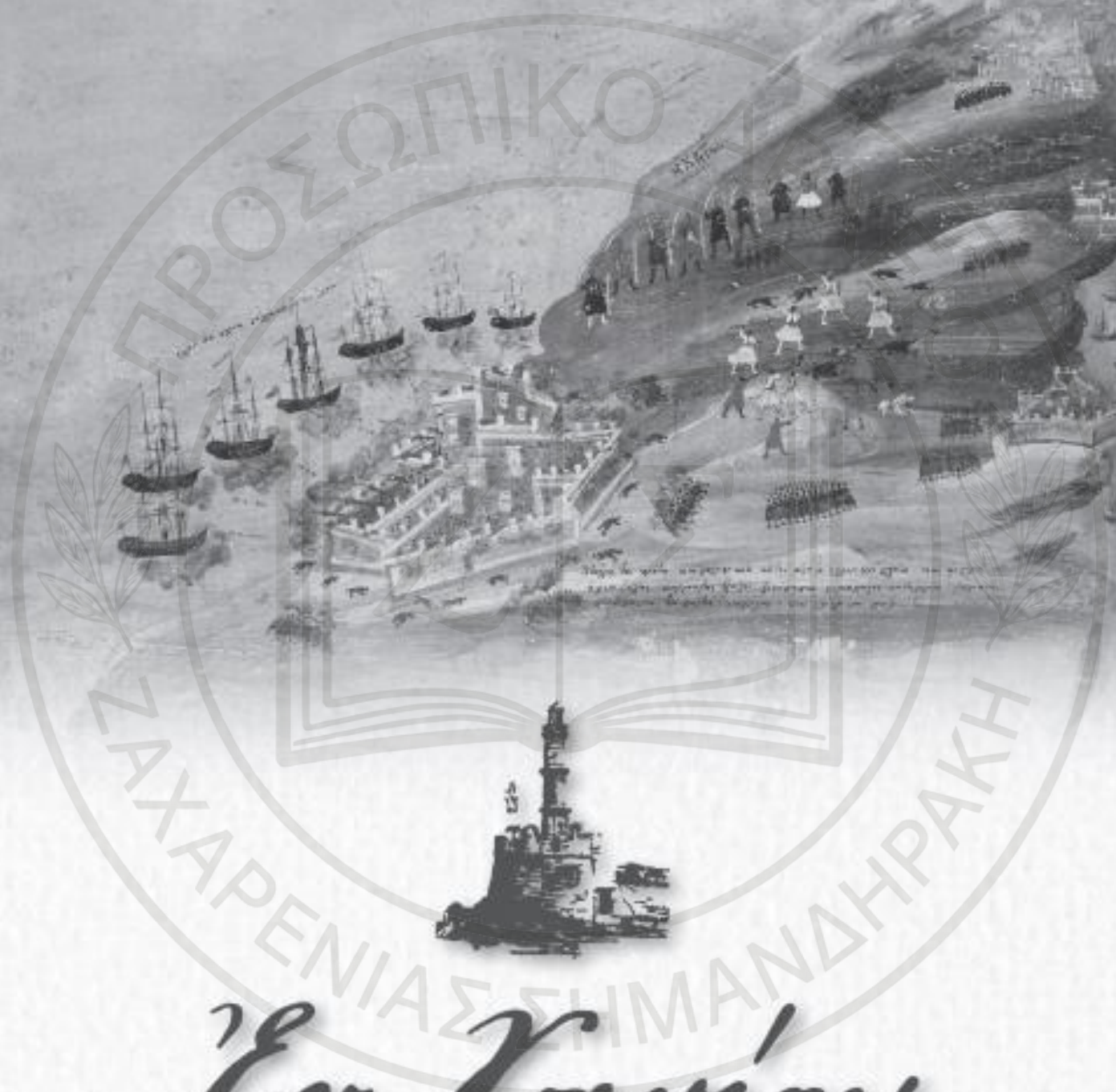

ΕΠΙ ΤΗΝ ΑΙΣΙΑ
ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

21^η ΚΥΡΙΑ
ΜΕΤΑ ΤΗΝ
ΕΠΙΣΤΑΣΗ
1821-1829

Έν Χανίαις

ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

ΤΟΜΟΣ 15^{ος}

ΠΕΡΙΟΔΟΣ 3^η

ΧΑΝΙΑ 2021

ΣΗΜΑΝΔΗΡΑΚΗ ΖΑΧΑΡΕΝΙΑ

Ειδ. Συνεργάτις των Γενικών Αρχείων του Κράτους

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΡΕΝΙΕΡΗΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΑΡΜΟΣΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Για τη βενετοκρητική οικογένεια Ρενιέρη, και πιο συγκεκριμένα για τον Νικόλαο, γνωρίζουμε ελάχιστα, όσα κυρίως αναφέρονται (με αρκετές ανακρίβειες) στις εγκυκλοπαίδειες, ενώ αρκετές πληροφορίες, αν και όχι ολοκληρωμένες, προσφέρει και ο ιστορικός Β. Ψιλάκης. Η απαρχή της οικογένειας στην Κρήτη, εμφανίζεται από τον ΙΓ' αιώνα, ενώ υπάρχει παράδοση που αναφέρει ότι οι Ρενιέρηδες προέρχονται από την οικογένεια των Χορτατσών. Σύμφωνα με αυτή την παράδοση οι Βενετοί απένειμαν σε κλάδο των Χορτατσών, που κατοικούσε σε μετόχι των Παλαιών Ρουμάτων της περιοχής Κισάμου, το όνομα των Renier, ως αντάλλαγμα προφανώς για κάποια υπηρεσία. Επικρατέστερη όμως είναι η άποψη ότι στα Παλαιά Ρούματα εγκαταστάθηκε ένας κλάδος της ίδιας της βενετικής οικογένειας Renier. Αυτό ενισχύεται από το γεγονός ότι ανάμεσα στους αποίκους της πρώτης περιόδου υπήρχαν Renier, ώστε να είναι φυσικό κάποια οικογένεια (κλάδος) να εγκαταστάθηκε στα Π. Ρούματα. Στην περιοχή αυτή οι Renier έκτισαν μεγάλη κατοικία και η τοποθεσία πήρε την ονομασία Αρχοντικά. Με την πάροδο του χρόνου και τις επιμειξίες με τους ντόπιους η οικογένεια εξελληνίστηκε. Στα Π. Ρούματα γεννήθηκε ο Νικόλαος, πιθανώς το 1758.

Μετά την κατάκτηση της Κρήτης οι Τούρκοι άφησαν στην οικογένεια Ρενιέρη την περιουσία της στη θέση Αρχοντικά και η κατάσταση αυτή διατηρήθηκε ως τα 1785. Τότε την περιοχή ιδιοποιήθηκε ο τοπικός αρχηγός των Γενιτσάρων, ο Σοφτάς. Η οικογένεια Ρενιέρη απαρτιζόταν την εποχή εκείνη από τα αδέλφια Μάρκο, Αντώνιο, Ιάκωβο και μια αδελφή τους, που είχε παντρευτεί τον Τούρκο Χαρχαλίδη. Γιός του Μάρκου ήταν ο Νικόλαος που τότε ήταν 27 ετών, γεννημένος όπως εικάζεται στα 1758.

Λίγα χρόνια μετά τα 1785 ο Σοφτάς επέτρεψε στους Ρενιέρηδες να ανεγείρουν ένα ελαιοτριβείο στα κτήματά τους. Λέγεται ότι κατά τη θεμελίωση, βρέθηκε ένας θησαυρός από χρυσά Ρωμαϊκά νομίσματα που έδωσε την οικονομική δυνατότητα στην οικογένεια, να στείλει τον Νικόλαο στην Ευρώπη, για να σπουδάσει.¹ Οι αναφορές σημειώνουν ότι ο Ρενιέρης σπούδασε Ιατρική στο Μονπελλιέ και στην Ιταλία, πιθανώς στην Πίζα. Ο Βοημός γιατρός, βοτανολόγος και περιηγητής F. Sieber, που γνώρισε τον Ρενιέρη στα Χανιά το 1817, αναφέρει ότι είχε σπουδάσει ιατρική για μερικά χρόνια στην Μασσαλία και συνδύαζε την απασχόληση του γιατρού της πόλης (δηλ. των Χανίων) με εκείνην του εμπόρου. Για τα πρώτα γράμματα, που διδάχτηκε στην ιδιαίτερη πατρίδα του, από τον διδάσκαλο Κλεόβουλο, ο Ρενιέρης αναφέρει:

Ουδέποτε θα λησμονήσω, όταν πλησίον της Τρυπητής της Γραμβούσης και πέραν της Μονής της Κυρίας Γωνιάς, διηγείτο ο διδάσκαλος Κλεόβουλος την αρχαίαν μας ιστορίαν. Εκ του ευλογημένου δε αυτού στόματος, ηκούαμεν τα περί πτώσεως της Κων/λεως και του ενδόξου θανάτου του Παλαιολόγου. Εκείνος συν τω χρόνω μας απήγγελε και τα ποιήματα του Ομήρου και του Πινδάρου, συγχρόνως όμως και του μεγάλου Ρήγα Βελεστιλνή. Την εποχήν εκείνην εφυγαδεύθη και ο κατόπιν Αχαΐας και Ηλιδος Επίσκοπος Μισαήλ Αποστολίδης, εις Χανιά εκ της Μονής Κυρίας Γωνιάς εντός κοφίνου κόπρου, και εκείθεν εις Πάτμον. Ηρχιζε πλέον ο διωγμός της σχετικής εκπαιδεύσεώς μας...

Όταν τελείωσε τις σπουδές του ο Νικόλαος επέστρεψε στα Χανιά και άρχισε να ασκεί την Ιατρική. Εργάσθηκε όχι μόνο ως ιατρός αλλά και ως φαρμακοποιός, ανοίγοντας φαρμακείο στη συνοικία Πηγαδάκι. Στα τέλη του ΙΗ΄ αι. νυμφεύτηκε τη Μαρία Δανέζη και απέκτησε ένα γιό και μια κόρη. Ανέπτυξε μεγάλη φιλανθρωπική και κοινωνική δράση στα Χανιά, ως ιατρός και ως επίτροπος του Ιερού Ναού των Αγ. Αναργύρων, αλλά πιο πολύ ως ιδρυτής και χορηγός σχολείου.

Γενικά, στα Χανιά, η δράση του ήταν πολυσχιδής, όχι

¹ Η παράδοση για την ανεύρεση θησαυρού μάλλον φαίνεται παραπλανητική. Η εκμετάλλευση ελαιοτριβείου εκείνη την εποχή ήταν πολύ προσοδοφόρα.

μόνο ιατρική αλλά και κοινωνική, γι' αυτό και ήταν αγαπητός και σεβαστός τόσο από τους Έλληνες όσο και τους Τούρκους της Κρήτης. Ασκούσε το επάγγελμά του και έδιδε μάλλον ή ελάμβανεν αμοιβήν των επισκέψεών του. Παράλληλα είχε ιδρύσει και χρηματοδοτούσε σχολείο στα Χανιά στο οποίο δίδασκε και ο ίδιος, ενώ συντηρούσε και άλλα δημόσια καταστήματα. Ο Ρενιέρης απολάμβανε ιδιαίτερης εκτίμησης και υπόληψης από Χριστιανούς και Οθωμανούς κι επειδή ήταν λεπτός και μάλλον κοντός, οι Οθωμανοί τον προσφωνούσαν με το χαϊδευτικό όνομα «Δεττοράκης», δηλ. μικρός γιατρός. Η ιδιαίτερη εκτίμηση αποδίδεται στο γεγονός ότι ο Ρενιέρης, αρνήθηκε να ακολουθήσει τον διώκτη των γενιτσάρων Χατζή-Οσμάν Πασά το 1812, από φόβο για τα αντίποινα των Τούρκων των Χανίων σε βάρος του Χριστιανικού στοιχείου της πόλης. Συγκεκριμένα ο ιστορικός Κριάρης αναφέρει: *Εκεῖ δὲ προσεκλήθη ὡς ἰατρός καὶ φαρμακοποιὸς ἅμα ὁ ἐν Χανίοις διατρίβων Νικόλαος Ρενιέρης ὅστις ὁμως λόγῳ ὑγείας δὲν ἐδέχθη νὰ παρακολουθήσῃ καὶ διὰ τοῦτο ἀπεπέμφθη σκαιῶς ὑπὸ τοῦ Ὁσμάν....*

«Ἀμα μὲ προσεκάλεσεν εἰς τὸ στρατόπεδον, διηγεῖται ὁ Ρενιέρης ἐν τοῖς χειρογράφοις σημειώσεσιν αὐτοῦ, εἰς Τσικαλαριά, ἔρχονται δύο πασαλῆδες μὲ τέσσαρας ἀκολούθους χαμάληδες μεθ' ἑνὸς φορείου καὶ μὲ διατάσσουν : «Ὁ Πασσᾶς σᾶς θέλει». Μὲ βάζουν αὐτοστιγμὲ εἰς τὸ φορεῖον, μὲ σηκώνουν καὶ μὲ φέρουν εἰς τοῦ Μπάρμπου (μετόχι) ἅπ ἐκεῖ μὲ παραλαμβάνουν ἄλλοι φορεῖς καὶ ἄλλοι πασαλῆδες καὶ μὲ φέρουν εἰς Τσικαλαριά. Ἐκεῖ εἶδον συνηγμένους: ἄνω τῶν 400 χριστιανῶν, ἐξ ὧν ὀνομαστοὶ ἦσαν οἱ Μουτσογιάννης, Σήφακας Χουδαλογιάννης, Δρακονιαρογεώργης καὶ ἄλλοι. Εξ αὐτῶν δὲ 35 - 40 ἦσαν ὀπλισμένοι ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι μὲ ξύλα (ράβδους) καὶ σκαλίδες. Ἦσαν δὲ οἱ πασαλῆδες, Ανατολῖται ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον 250. Ὁ πασᾶς μὲ ἐκράτησεν ἐπὶ δύο ἡμέρας χωρὶς νὰ μοῦ ἀναφέρῃ τὴν αἰτίαν τῆς προσκλήσεώς μου. Τὴν τρίτην ἀφοῦ ἐφόρτωσε μὲ τοὺς σακουλιέριδες τὸ ψωμὶ καὶ λοιπὰ τρόφιμα καὶ διετάχθησαν νὰ μεταβοῦν εἰς Πλατανέν, μὲ ἐρωτᾷ διὰ τοῦ διερμηνέως του Σουμαρίπα, ἂν δέχωμαι νὰ τὸν ἀκολουθήσω οἰκαιοθελῶς καὶ ἄνευ ἀμοιβῆς εἰς τὴν κατὰ τῶν γενιτσάρων ἐκστρατεῖαν του ὡς ἰατρός. Ἰδὼν ὁμως ὅτι πλησίον του ἐστέκετο ὁ ἀρχιτελώνης

Κασίμ ἄγᾱς καὶ σκεφθεὶς τί ἔχομεν νὰ ὑποφέρωμεν μετὰ τὴν ἐκ Κρήτης ἀνάκλησίν του ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπῆντησα ὥς ἐξῆς: «βλέπει τὴν κατάστασιν τῆς υγείας μου ὁ ἐξοχώτατος» πράγματι δ' ἐκ τοῦ φόβου εἶχα γίνει κατακίτρινος εἰς δύο ἡμέρας, ἄλλ' ὁ πασᾱς πρὸ τοῦ διερμηνεύσει ρίπτει βλέμμα τίγρεως ἐπάνω μου καὶ λέγει «“*Ασιχτὶρ χιγιανέτ μουρτὰτ Γκίτ κερατᾱ*». Διέταξε τὸν μικρόν του στρατὸν νὰ ἐκκινήσῃ, ἐμὲ δὲ ἀφῆκε μετὰ τοῦ Κασίμ ἄγᾱ, μεθ' οὗ ἐπανῆλθον εἰς τὸ εἰς Μπάρμπου μετόχιόν του καὶ εἶτα εἰς Χανία, ἀναχωρήσας μεθ' ἡμέρας εἰς Ἀποκόρωναν ἐκ φόβου μὴ ἐπανελθὼν ὁ «*Οσμὰν προβῆ εἰς τιμωρίαν μου*». Ἡ ἄρνησις δ' αὕτη τοῦ Ρενιέρη νὰ παρακολουθήσῃ τὸν Ὀσμὰν ἠὺχαρίστησε, φαίνεται, πολὺ τοὺς ἐν Χανίοις Τούρκους, οἵτινες ἐκτοτε πολὺ ἐξετίμων καὶ ἠγάπων αὐτόν, ὅπερ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν ὥστε ὁ ῥηθεὶς ἱατρὸς νὰ δύνатаι νὰ βοηθῇ τοὺς ἐν Χανίοις χριστιανοὺς ἐπὶ δετίαν μέχρι τῆς τοῦ 1821 ἐπαναστάσεως.

Ὁ αὐτὸς δὲ Ρενιέρης σημειοὶ κατωτέρω τὰ ἐξῆς: «Ὁ πασᾱς οὗτος ὥς ὁ ἴδιος μου εἶπε ἦτο ἐγγονος ἐκ μητρὸς Τερέως λίαν εὐπαιδευτοῦ, διατελέσαντος καὶ ἀρχιδιακόνου ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως:² ἦτο δὲ πολὺ ἐξυπνος ἄνθρωπος, ὑποθέτω δὲ ἦτο καὶ γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς, τῆς ὁποίας ἅμως προσεποιεῖτο ὅτι ἦτο ἄμοιρος. Μυστηριώδης τύπος. ἐξῆρχετο συχνὰ μετημφισμένους, πιθανολογεῖται μάλιστα ὅτι ἦτο καὶ χριστιανὸς ὀρθόδοξος, ἀποσταλεὶς παρ' αὐτοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τῇ συναινέσει τοῦ Σουλτάνου. Εἰργάετο δὲ τὸ ἐν Χανίοις σχολεῖον μετρήσας εἰς τὸν Γερακάκην μὲν 100 γρόσια εἰς τὸν Ἐπίσκοπον δὲ 140. Ὁ Ὀσμὰν ἐπωνομάσθη ὑπὸ μὲν τῶν Τούρκων Παπα - Μανώλης (ἐμπαικτικῶς) ὑπὸ δὲ τῶν χριστιανῶν Πνιγάρης.

Κατὰ τὰς σημειώσεις τοῦ ἱατροῦ Ν. Ρενιέρη, οἱ μέχρι τέλους τῆς ἐκστρατείας ταύτης φονευθέντες, κρεμασθέντες καὶ πνιγέντες γενίτσαροι ἀνῆλθον εἰς 980. Γραῖα δὲ τις, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα κυρὰ Μαριγῶ, διασωθεῖσα κατὰ τὴν κατόπιν γενομένην σφαγὴν ἐν Χανίοις τοῦ 1821 (Τούνιον) καὶ ζήσασα μέχρι τοῦ 1896, μέχρις ἡλικίας 107 ἐτῶν, διηγεῖτο πολλὰ τῆς καταστροφῆς τῶν γενιτσάρων, ἐνθουσιάζουσα καὶ τοὺς ῥιπτομένους ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου κατὰ τὴν θανάτωσιν ἐκάστου γενιτσάρου κανονιοβολισμοὺς. Αὕτη

² Ἡ πληροφορία περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Οσμὰν ἀμφισβητεῖται ἀπὸ ἄλλους ιστορικοὺς.

κατώκει εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χατζῆ ἑφέντη Ἀλῆ Νουργκαγαδάκη κειμένην κατὰ τὴν πλατείαν «Κρύο Βρυσάλι».

Αναφορά στην κοινωνική δράση του Νικολάου στα Χανιά γίνεται στον επικήδειο τον οποίο ο Μ. Αποστολίδης εκφώνησε και αναδημοσίευσε η εφημ. «Αἰών».³ Στο σχετικό απόσπασμα αναφέρεται: *Επειδὴ ἡ βαρβαρότης... δεν ἄφινε οὐδέν μέσον εκπαιδεύσεως εἰς τὰς χεῖρας τοῦ {του λαοῦ τῆς Κρήτης}.. ὁ μακαρίτης οὗτος Ρενιέρης, συναισθανόμενος ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὴν ανεκτίμητον ταύτην ἠθικὴν ζημίαν, ἐδείχθη καὶ ὁ πάντων προθυμότερος νὰ θεραπεύσῃ καὶ ἐπανορθώσῃ ταύτην ἐν τῶν ἐνόντων, καὶ μεταχειριζόμενος τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην καὶ τὸ σέβας τῶν συμπολιτῶν του, κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ συστήσωσι σχολήν, ἐπεμελήθη νὰ προσκαλέσῃ διδασκάλους, κατέβαλε πρῶτος τὴν πρώτην πλουσιωτέραν συνδρομὴν καὶ ἀνεδέχθη τὴν φροντίδα τῆς διατηρήσεως τῆς σχολῆς, ἐφορῶν καὶ ἐπιτροπεύων αὐτὴν αὐτὸς ὁ ἴδιος δια πολλῶν ἐτῶν, ἀνθιστάμενος εἰς τὰς ἐπιβουλάς... οὐδέ ἐκρίνεν ἀνάξιον εαυτοῦ ὁ τοσοῦτον ἐν τῇ πατρίδι περίβλεπτος Ρενιέρης νὰ ἐπιφέρῃ ὁ ἴδιος τὸν δίσκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, δια νὰ συλλέγῃ τὸ λεπτὸν τῶν συμπολιτῶν του πρὸς τὴν διατήρησιν {τῆς σχολῆς}.*⁴

Ο Sieber⁵ αναφέρει ὅτι τὸ 1810, στὴ διάρκεια τῶν ταραχῶν τοῦ Τουρκικοῦ ὄχλου τῶν Χανίων, οἱ Τούρκοι εἰσέβαλαν καὶ λεηλάτησαν τὸ σπίτι του, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἀπουσίαζε. Ἡ κόρη του, οκτῶ μόλις χρόνων ποὺ βρέθηκε μόνη, μπόρεσε μὲν νὰ κρυφτεῖ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν φόβο τῆς «ἠσθένησε κατὰ τὴν καρδίαν» καὶ χωρὶς νὰ συνέλθει ποτέ, πέθανε ἀργότερα σὲ ηλικία μόλις 18 χρόνων.

Ο Sieber σημειώνει ἐπίσης: *Ὁ δὲ Ρενιέρης αὐτὸς συλληφθεὶς, πιθανῶς τότε ἢ εἰς ἄλλην ἐποχὴν, ἐπὶ προφάσει ὅτι φάρμακον χορηγηθὲν παρ' αὐτοῦ εἰς Τοῦρκον ἐπέφερε τὸν θάνατόν του, ὀλίγου δεῖν νὰ κρεμασθῇ ἢ φονευθῇ, ἂν μὴ ἔπειγόντως κληθέντος ἐξ Ἡρακλείου καὶ σπεύσαντος τοῦ ἰσχυροῦ τότε*

³ Εφημ. ΑἰΩΝ φ. 830/3-12-1847.

⁴ Στὰ παραθέματα διατηρεῖται ἡ σύνταξη, ὀρθογραφία καὶ στίξη.

⁵ ΓΙΑ τὴ γνωριμία τοῦ F.W. Sieber μὲ τὸν Ρενιέρη, ὁ πρῶτος γράφει στὸ βιβλίο του *Travels in the island of Crete*, (London, 1823, σελ. 24): *Mean-time the Consul brought me acquainted with the city physician, Reynieri, a native, but descended of a Venetian family: he had studied for some years in a hospital at Marseilles, and now united the occupations of city physician and merchant...*

Μιχαήλ Κουρμούλη, φίλου του, δὲν διεσώζετο παρ' αὐτοῦ. Ὁ Κουρμούλης δὲ πράγματι ἀναλαβὼν υπευθύνως τὴν ἐξέτασιν τοῦ κατηγορουμένου, δικαιολογηθέντος προσηκόντως, ἀπέλυσε τοῦτον μὴ τολμησάντων τῶν κατηγορῶν τοῦ Ρενιέρη οὐδὲ κἂν ν' ἀντιτείνωσιν αὐτῷ.

Ὁ Νικόλαος μυήθηκε στὴν Φιλικὴ Εταιρία το 1819 ἀπὸ τον Καλλίνικο Βερριαῖο, δάσκαλο στα Χανιά που απαγχονίστηκε αργότερα στὸν πλάτανο τῆς Σπλάντζιας μαζί με τὸν ἐπίσκοπο Μελχισεδέκ, καὶ κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Πάγκαλο Βαρνάβα. Ὁ Γ. Πουρναρόπουλος, ἀναφέρει σχετικὰ: Ὁ Νικόλαος Ρενιέρης, Ιατρός, μυήθηκε ἀπὸ τον Κεῖο καθηγητὴ Βαρνάβα Πάγκαλο τὸν Δεκέμβρη το 1819, με τοὺς Ι. Κουβαρίτη, Γερακάκη καὶ δύο ἄλλους. Μετὰ τὴν μύηση πήγαν στο σπίτι τοῦ Κουβαρίτη στὴν πλατεία Κρὺο Βρυσάλι καὶ συζητοῦσαν. Ὁ Χατζῆς ἀπὸ ἀπέναντι χτύπησε τὴ πόρτα, ζητώντας ἐπειγόντως τὸ Βαρνάβα ἐκ μέρους τοῦ Τουρκοκρητικῶ Χουσεῖν Κουρμούλη, ἀπὸ τὴ Μεσσαρά.

Καὶ ὁ Κριάρης στὴν Ἱστορία του ἀναφέρει ὅτι στὶς σημειώσεις του ὁ Ρενιέρης καταγράφει τὴ μύησή του καὶ τὴ γνωριμία του με τὸν κρυπτοχριστιανὸ Κουρμούλη:

Εγνώρισα τὸν Χουσεῖν ἀγᾶν (Μιχαήλ), πρεσβύτερον κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1819 ὡς ἐξῆς: Εἶχεν ἔλθει ὁ καθηγητὴς Βαρνάβας εἰς Χανιά, ἀποσταλεῖς ὑπὸ τῶν Φιλικῶν. Ἐμυήθημεν εἰς τὰς τρεῖς τὸ ἑσπέρας τοῦ Ἀγίου Νικολάου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων πέντε χριστιανοὶ καὶ κατόπιν μετέβημεν εἰς τὸ σπῆτι τοῦ Ἰωάννου Κουβαρίτη εἰς τὸ Κρὺο Βρυσάλι (πλατεῖα). Ἀπέναντι αὐτοῦ ἦτο ἓν χάνι Μοναστηριακὸν εἰς τὸ ὁποῖον ἐξώμεναν ὅλοι οἱ ἱερωμένοι, οἵτινες ἔμενον εἰς τὴν πόλιν ἐκ τῶν ἐπάρχων, καθὼς καὶ τὰ ζῶα των. Ἐκεῖ ὅπου ἐκαπνίζομεν ἡμέραν τινὰ τὰ τσιμπουκάκια μας συζητοῦντες περὶ τῶν μυστηρίων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἀκούομεν κρουομένην τὴν θύραν τῆς οἰκίας. ὁ Κουβαρίτης παρατηρεῖ ἐκ τοῦ παραθύρου καὶ βλέπει γνωστόν τινα Χατζῆν τ' ὄνομα, ὁ ὁποῖος τὸν ἐρωτᾷ: ἦλθεν ἀπόψε ὁ κύρ Βαρνάβας; Οὗτος ἀμέσως ἠρώτησε τὸν Χαντζῆν τί τὸν θέλει, ὁ Χαντζῆς τότε τοῦ ἀπαντᾷ: ὁ Χουσεῖν ἀγᾶς ὁ Κουσάνος Κουρμούλης μοῦ εἶπε νὰ ἔλθῃς. εἰς τὸ χάνι ἀπάνω σ' τὸν ὄντᾶν ποῦ σὲ θελεῖ. Φαντασθῆτε τὴν τρομάρα μας ν' ἀκούσωμεν ὅτι καταζητεῖται ὑπὸ

τοῦ μεγαλειτέρου τῶν ἐν Κρήτῃ γενιτσάρων ο ενεργῶν ἐν Κρήτῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς φυλῆς. Οὗτος ὁμως. ψυχραιμώτατα καὶ μὲ θάρρος ἀνταπαντᾷ ἀμέσως: ἔφθασα' κατελθὼν δὲ (ὁ Χαντζῆς) εἰσῆλθεν εἰς τὸ χάνι. Συνεχίζων δὲ κατωτέρω ὁ Ρενιέρης σημειοῖ: Κατὰ τὰς τρεῖς τῆς πρωῒας τῆς ἐπομένης, ὅτε ἤνοιξα τὸ μαγαζεῖον μου, μὴ κοιμηθεῖς σχεδὸν ἐκ τοῦ φόβου μου, βλέπω γενίτσαρον ἔφιππον ν' ἀφιππεύῃ πρὸ τοῦ φαρμακείου μου» ἔσπευσα καὶ τὸν ὑπεδέχθην τρέμων, διότι ἐκ τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν σαρδινίων τοῦ ἠννόησα ὅτι ἦτο ὁ Κουρμούλης» οὗτος δὲ ἀφοῦ μ' ἐκοίταξε εἶπε: «ἦλθα ἀπὸ τὴν Μεσαρᾶν γιατρέ, δὲν εἶμαι καλὰ καὶ νὰ μὲ κοιτάξης» ἀπήντησα: «Εἶμαι εἰς τὰς διαταγὰς σου» καὶ τῷ προσέφερα καφὲν καὶ τσιμποῦκι . Μοι ἐζήτησεν ἰδιαίτερον μέρος καὶ τῷ ὑπέδειξα τὸ ἄνωθι τοῦ φαρμακείου δωμάτιον, ὅπου ἀνελθὼν μὲ προσεκάλεσεν. Ἀνῆλθον καὶ ἐγὼ ἀλλὰ μόλις μὲ εἶδεν ἔκαμε τὸ σημεῖον τῶν Φιλικῶν' ἀντιληφθεῖς δὲ τὴν ταραχὴν μου μοὶ λέγει: Μὴ φοβᾶσαι, τὸ βράδυ ὅπου θὰ ἔχῃς τραπέζι τοῦ Βαρνάβα εἰς τὸ σπῆτι σου θὰ ἔλθω καὶ ἐγὼ καὶ θὰ κουβεντιάσωμε..... Πρὸ τῆς ἐσπέρας ἦλθεν ὁ Βαρνάβας εἰς τὸ φαρμακεῖον μου καὶ προτοῦ τῷ ὁμιλήσω μοῦ λέγει: «διατί ἔφυγες χθὲς τὸ βράδυ ἀπὸ τοῦ Κουβαρίτη ; ἐγέλασα λέγων. «μὲ ἐρωτᾷς τί ζῶν ἔχω ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ ἄκουσα τὸ ὄνομα τοῦ ἀγᾶ μέχρι αὐτῆς τῆς στιγμῆς;» ἐκεῖνος μοῦ λέγει εἶντα δὲν ἦλθε σήμερον νὰ σὲ ἐπισκεφθῇ; μάλιστα τὸ βράδυ τὸν προσεκάλεσα εἰς τὸ σπῆτι σου. Τότε ἐπέισθην ὅτι ὁ Κουρμούλης ἦτο κρυφὸς χριστιανός. Τὸ ἐσπέρας ἐδειπνήσαμεν καὶ οἱ τρεῖς, συνεζητήσαμεν καὶ τὴν ἐπομένην ὁ Κουρμούλης ἀνεχώρησε. Ἦλθεν εἰς Χανία 7-8 φορὰς καὶ ἡ τελευταία ἦτο τὸ Μέγα Σάββατον τοῦ 1821.⁶ ἔκτοτε δὲν τὸν συνήντησα.

Ἡ Κρήτη δὲν εἶχε συνέλθει ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Δακαλογιάννη το 1770, καὶ λόγῳ τῆς καταπίεσης οἱ μυημένοι στὴ Φιλικὴ Εταιρεία ἦταν λίγοι, με ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι περιορισμένη ἡ ψυχολογικὴ προετοιμασία τῶν κατοίκων γιὰ μιὰ μεγάλη ἐπαναστατικὴ κίνησιν. Ἡ Κρήτη ἄλλωστε ἦταν ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν υπόλοιπὴ Ελλάδα, καὶ

⁶ Στις 7 Ἀπριλίου 1821, Μεγάλῃ Πέμπτῃ, εἶχε πραγματοποιηθεῖ ἡ πρώτη σύναξις τῶν Γερόντων τῶν Σφακίων στὴν τοποθεσίᾳ Γλυκειὰ Νερά, γιὰ τὴν ἀπόφασιν περὶ συμμετοχῆς τῆς Κρήτης στὴν Ἐπανάστασιν.

η μεγάλη απόσταση από τον γεωγραφικό κορμό της χώρας και η παρεμβαλλόμενη θάλασσα καθιστούσαν δύσκολη την επικοινωνία με τα άλλα ελληνικά κέντρα, την αποστολή εφοδίων και όπλων και τον συντονισμό πολεμικών ενεργειών.

Επίσης, η τακτική ενίσχυσή της από τη θάλασσα με άνδρες, πολεμικό υλικό και τρόφιμα θα εμποδιζόταν από τη δράση του στόλου της Αιγύπτου, που βρισκόταν κοντά. Η πνευματική στασιμότητα που παρατηρούνταν στο νησί τους δυο προηγούμενους αιώνες εμπόδιζε την ιδεολογική προετοιμασία της επανάστασης μέσω της παιδείας. Σημαντική τέλος ήταν η έλλειψη όπλων και εφοδίων. Όταν ξέσπασε η Επανάσταση στο νησί, οι Κρήτες διέθεταν συνολικά, σύμφωνα με τον ιστορικό Βασίλειο Ψιλάκη, 1.200 όπλα.⁷ Από αυτά, τα 800 ανήκαν στους Σφακιανούς.

Η Επανάσταση του 1821 πάντως είχε βρει στην Κρήτη μεγάλη απήχηση, παρ' όλες τις μεγάλες δυσκολίες που συνάντησε, εξαιτίας της μεγάλης συγκέντρωσης Τούρκων στο νησί (σχεδόν το 40% τον συνολικού πληθυσμού κατά το 1821) και της φοβερής καταπίεσης που επικρατούσε. Η Κρήτη βρισκόταν υπό τον έλεγχο τριών πασάδων που είχαν τις έδρες τους στο Ηράκλειο, στο Ρέθυμνο και στα Χανιά και η παραμικρή αντίδραση του ελληνικού πληθυσμού στις τουρκικές απαιτήσεις είχε ως συνέπεια μεγάλες σφαγές. Συγκεκριμένα από τις 260.000 κατοίκους του νησιού το 1821, ένα μεγάλο μέρος (120.000) ήταν μουσουλμάνοι και μάλιστα οι 20.000 καλά εξοπλισμένοι. Αυτοί ήταν είτε Τούρκοι είτε Τουρκοκρητικοί που ήταν μάλιστα φανατικότεροι κι από τους ίδιους τους Τούρκους. Η δράση επίσης δυο σωμάτων γενιτσάρων στο νησί χειροτέρευε την κατάσταση. Κατά συνέπεια, ο ελληνικός χριστιανικός πληθυσμός ζούσε σε ένα καθεστώς καταπίεσης και τρομοκρατίας, που επέβαλαν οι κατακτητές. Χαρακτηριστικά για τη νοοτροπία και τις αντιλήψεις των τούρκων ως προς την αξία της ανθρώπινης ζωής, είναι όσα ο Ρενιέρης καταγράφει:

Ἀσθενοῦντος κατὰ τὸ 1819 τοῦ Λατὶφ πασᾶ προσεκλήθην,

⁷ Την εκτίμηση του Ψιλάκη αναφορικά με τον οπλισμό των επαναστατών, ουσιαστικά, επιβεβαιώνουν, μεταξύ άλλων, και οι Παναγιώτης Κ. Κριάρης και Στ. Ξανθουδίδης.

ὅπως τὸν ἐπισκεφθῶ. εἶδον τότε ἔξωθι τοῦ Σεραγίου 3 γυναῖκας καὶ 1 ἱερέα κλαίοντας. τοὺς δὲ καβάσηδες τοῦ πασᾶ ἐκδιώκοντας αὐτούς. Ἐπὶ τῇ ἐρωτήσῃ μου τί συμβαίνει; οἱ καβάσηδες μὲ ἀρπάζουν καὶ μὲ πετοῦν ἐντὸς τοῦ Σεραγίου, υβρίζοντές με συνάμα, ὅτι δὲν εἶναι δουλειά μου καὶ ὅτι διώχνουν αὐτοὺς διότι δὲν φεύγουν. Ἀνελθὼν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ἀσθενοῦς πασᾶ ηρωτήθην παρὰ τοῦ διερμηνέως τοῦ, ἰδόντος με κατατρομαγμένον, τι ἔχω; ἀφοῦ δὲ διηγῆθην τὴν πρὸς με συμπεριφορὰν τῶν καβάσηδων καὶ ἐξήτασα τὸν ἀσθενῆ, οὗτος διέταξε τὸν διερμηνέα τοῦ νὰ μοῦ εἰπῇ «Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι μοῦ ἔφεραν ἀναφορὰν λέγοντες ὅτι οἱ Κοτρόνηδες ἀπὸ τὰ Μεσόγεια ἐπῆγαν εἰς τὸ χωρίον Ἀερινὸν καὶ ἀφοῦ ἔσφαζαν δύο υἱοὺς τοῦ παπᾶ καὶ τέσσαρας ἀδελφοὺς τῶν γυναικῶν ἀπήγαγον εἰς Μεσόγεια τρεῖς καὶ μὲ παρεκάλουν νὰ τοὺς σώσω. Ἔστειλα ἀνθρώπους καὶ τοὺς εὗρήκα' ἀλλὰ μοῦ ζητοῦν (οἱ γενίτσαροι ἐννοεῖται) 3 χιλιάδες γρόσια διὰ νὰ μοῦ τοὺς στείλουν! Νὰ σοῦ 'πῶ ὁμως, Δεττοράκι, εἶχαν καὶ δίκαιον» διότι οἱ Κοτρόνηδες εἶχαν ἓνα σκύλον καλὸν καὶ ἐβαιώθησαν ὅτι τὸν ἔκλεψαν οἱ Ἀερινιώτες καί, ἅμα ἀνεκαλύφθησαν, τὸν ἐσκότωσαν. Βλέπεις, μοῦ λέγει, τουρκιστὶ τότε, ὁ Πασᾶς ὁ ἴδιος, πῶς καμμιὰ φορὰ δὲν πταίουں οἱ Τοῦρκοι; Ἐφριξα, ἀκούσας τὰς κρίσεις τοῦ ἐξοχωτάτου καὶ ἀνεχώρησα. Ἡ ἀξία ἑνὸς σκύλου ἴση πρὸς τὴν ζωὴν 6 ἀνθρώπων (!) Αναχωρήσας τοῦ Σεραγίου μετέβην εἰς τὸν Ἐπίσκοπον, ὅστις μοῦ συνέστησεν, ἂν ἡδυνάμεθα νὰ συλλέξωμεν τὸ ποσὸν τοῦτο ἐνεργήσαντες δὲ ἔρανον εἰς Χανία, οἱ Γερακάκης, Κυδωνάκης, Σουμαρίπας καὶ ἐγὼ ὡς καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς Γωνιάς Γαβριήλ συνελέξαμεν τὸ ποσόν, ὃπερ ἐμετρήθη εἰς τὸν πασᾶν. Οὗτος δὲ ἀποστείλας τὰς 2 χιλιάδας πρὸς τοὺς φονεῖς καὶ κρατῆσας τὰ χίλια γρόσια διὰ τὸν κόπον τοῦ ἀπήλλαξε τοὺς κρατουμένους χριστιανούς.

Σύμφωνα καὶ πάλι με τα λεγόμενα τοῦ Ρενιέρη: κατὰ τα 17 ἔτη που ἔκανα τὸν ἱατρὸν εἰς Χανιά (λίγο πρὶν τὸ 1821) ἐφονεύθησαν καὶ ἀπηγχονίσθησαν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως τῶν Χανίων, δηλ. εἰς τὰς 4 ἐπαρχίας (τότε ἦσαν 4), ἄνω τῶν 4000 χριστιανῶν. Αὐτό το βεβαιῶ ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς μου εἰς τὰς μέλλουσας γενεάς. Εἴαν δε ἡ ἐπανάστασις ἀνεβάλλετο ἐπὶ μίαν ἀκόμη δεκαετίαν σήμερον δὲν θὰ υπήρχε χριστιανὸς ἐν Κρήτῃ.

Στη μεγάλη σφαγή των Χανίων, τον Μάιο του 1821, η περιουσία του Ρενιέρη λεηλατήθηκε και ο ίδιος κινδύνευσε, αλλά με τη βοήθεια των Προξένων της Αγγλίας και Γαλλίας, μπόρεσε να φυγαδεύσει την οικογένειά του στα Κύθηρα και μετά ακολούθησε και ο ίδιος.

Ο Ρενιέρης δεν ανέπτυξε καμιά δραστηριότητα, μέχρι το 1826, οπότε από το Κουστογέρακο στις 15 Φεβρουαρίου και παρά το γεγονός ότι εκείνος βρισκόταν στα Κύθηρα, η Επαρχία Σελίνου τον εξέλεξε Πληρεξούσιό της, στην Γ' Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας. Από τότε αρχίζει και η ενεργός ανάμιξή του (και ανάδειξη) στη δημόσια ελληνική ζωή:

Εκλογητήριον τοῦ Παναγιώτου Ἰωάννου (Καλαϊτζάκη) καὶ Ν. Ρενιέρη ὡς πληρεξουσίων τῆς ἐπαρχίας Σελίνου διὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ Γ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.)

Κατὰ συνέπειαν τῆς ὑπ ἀριθ. 16130 διακηρύξεως τῆς Ἐθν. Διοικήσεως καὶ

Κατὰ τὸν ὑπ' ἀριθ. 1Ζ περὶ ἐκλογῆς νόμον.

Ἡ ἐπαρχία Σελίνου δυνάμει τῶν πληρεξουσίων γραμμάτων δοθέντων πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἐκλογεῖς τῆς.

Αον. Εκλέγομεν πληρεξουσίους διὰ τὴν Ἐθνικὴν Γεν. Συνέλευσιν τοὺς Κυρίους Νικόλαον Ρενιέρην καὶ Παναγιώτην Ἰωάννου (Καλαϊτζάκην).

Βον. Τὸ παρὸν ἐπίσημον ἐπαρχιακὸν ἔγγραφον δι ἡμῶν τῶν ἐκλογέων τῆς ἐπαρχίας ταύτης καὶ διδόμενον πρὸς τοὺς ρηθέντας πληρεξουσίους, θέλει τοὺς χρησιμεύσει πρὸς ἔνδειξιν τῆς νομίμου ἐκλογῆς των καὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἀποδοχῆς των εἰς τὴν ρηθεῖσαν Γεν. Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.

Κωστογέρακον τὴν 15 Φεβρουαρίου 1826

Οἱ ἐκλογεῖς

*παπᾶ ἀντόνης προτόπαπας
Παναγιότης Πογιατζάκης
παναγιότης κατζιγαράκης
ἀναγνώστης μαστοράκης
Κατράκης Γεώργιος Νικολάου
κονσταντῆς πληγητικᾶκης
Ἰωάννης μαλκετάκης
Παπά γεώργιος σοτιράκης*

*ιάκοβος κουμάκης
φραγκιάς τζισκάκης
μανόλης σαβάκης
Διὰ τὸν Νικόλαον
ἀναγνώστης τζιστράκης
Ἰωακὴμ Ἱερομόναχος
νικόλαος τζιστράκης
Παπά γεώργιος σοτιράκης*

Η Γ' Εθνοσυνέλευση στην Τροιζήνα, επειδή θεωρούσε άμεση ανάγκη την όσο το δυνατόν ταχύτερη συγκρότηση της Βουλής και την εκλογή Προέδρου χωρίς καμία καθυστέρηση, σύμφωνα με Ψήφισμά⁸ της εξέλεξε παμψηφεί ως Πρόεδρό της τον Νικόλαο Ρενιέρη, ύστερα από πρόταση του Θ. Κολοκοτρώνη. Σχετική είναι η περιγραφή του Χρίστου Στασινόπουλου⁹ όπου εμφανίζεται ο Κολοκοτρώνης να λέει: *Εκοίταξα τριγύρω μου και είδα ένα γεροντάκι που εκάθητο με τους Κρητικούς αλλ' ούτε το όνομά του γνώριζα, ούτε τον είχα δει. Πηδάω μέσα από τη Συνέλευση και τον αρπάχνω και τον πηγαίνω εις το κάθισμα του Προέδρου Σισίνη και τον κάθισα στο σκαμνί.*

- *Τούτος είναι άξιος;*

Οι πληρεξούσιοι φώναζαν:

- *Άξιος, άξιος.*

Έτσι επικυρώθηκε η εκλογή του Ρενιέρη, δικαιώνοντας τους εκλογείς του:

*Γ. Εθνική Συνέλευσις
Συνεδριάσις Μ', την 4 Μαΐου 1827*

Γ' Εκλεχθέντος του Προέδρου της Βουλής του κ. Ν. Ρενιέρου, εξεδόθη ψήφισμα, αιτιολογούν την αναπόφευκτον ανάγκην της εκλογής ταύτης.

Γ' Εξεδόθη συγχαρητικόν υπ' αριθ. 150 προς τον Πρόεδρον της Βουλής κ. Ρενιέρην, εμπερικλείον το περί εκλογής του ψήφισμα και το περί της μεταβάσεως της Βουλής και της Κυβερνήσεως εις Ναύπλιον, όπου προσκαλείται να ενεργήση την συγκρότησιν των συνεδριάσεων της Βουλής:

Αριθμ. 150

*Προς τον κύριον Ν. Ρενιέρη
Πρόεδρον της Βουλής*

Εμπερικλείεται υπ' αριθ. ΙΗ' (γραπτέον ΙΘ') ψήφισμα της εκλογής σας εις την Προεδρίαν, περι της οποίας σας συγχαίρει η Συνέλευσις

⁸ Ψήφισμα ΙΘ'/4-5-1827.

⁹ Χρίστου Στασινόπουλου, *Λεξικό της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821.*

και σας επεύχεται να ευδοκιμήσετε και να ευαρεστήσητε εις το Έθνος. Εμπερικλείεται δε και ψήφισμα υπ' αριθμ. ΙΘ' (γραπτέον ΙΗ') περί της μεταβάσεως της Κυβερνήσεως και της Βουλής εις το Ναύπλιον, το οποίον διωρίσθη καθέδρα αυτών και όπου προσκαλείσθε να μεταβήτε και να ενεργήσητε δια την ταχίστην συγκρότησιν των συνεδριάσεων της Βουλής.

Εν Τροιζήνι 4 Μαΐου 1827

Αμέσως μετά την ψήφιση του Συντάγματος μικρός αριθμός βουλευτών που είχαν εκλεγεί αρκετό καιρό πριν, βάσει της εκδοθείσας Προκήρυξης του Εκτελεστικού Σώματος προς το «Πανελλήνιον» τον Σεπτέμβριο του 1825, συγκεντρώθηκαν με τον Πρόεδρο της Βουλής Νικόλαο Ρενιέρη στον Πόρο στις 16 Μαΐου,¹⁰ και μετά μετακινήθηκαν διαδοχικά στην Ερμιόνη και το Ναύπλιο όπου είχε αποφασιστεί να εγκατασταθεί η έδρα της Κυβέρνησης.¹¹ Η προπαρασκευή της έναρξης των τακτικών εργασιών του Σώματος άρχισε αμέσως. Τελικά, κι αφού συγκεντρώθηκε ο απαραίτητος αριθμός των σαρανταπέντε βουλευτών, έγινε στις 20 Ιουνίου 1827 η εγκαθίδρυση της Βουλής και η ορκομοσία των μελών της, από την επομένη δε άρχισαν οι τακτικές εργασίες του Σώματος.

Στη Βουλή του 1827 μετείχαν συνολικά 93 βουλευτές. Στο Προεδρείο ήταν οι Νικόλαος Ρενιέρης, Πρόεδρος,¹² Χριστόδουλος Αϊνιάν Α' Γραμματεύς και Βάϊος Γεωργίου, Β' Γραμματεύς.

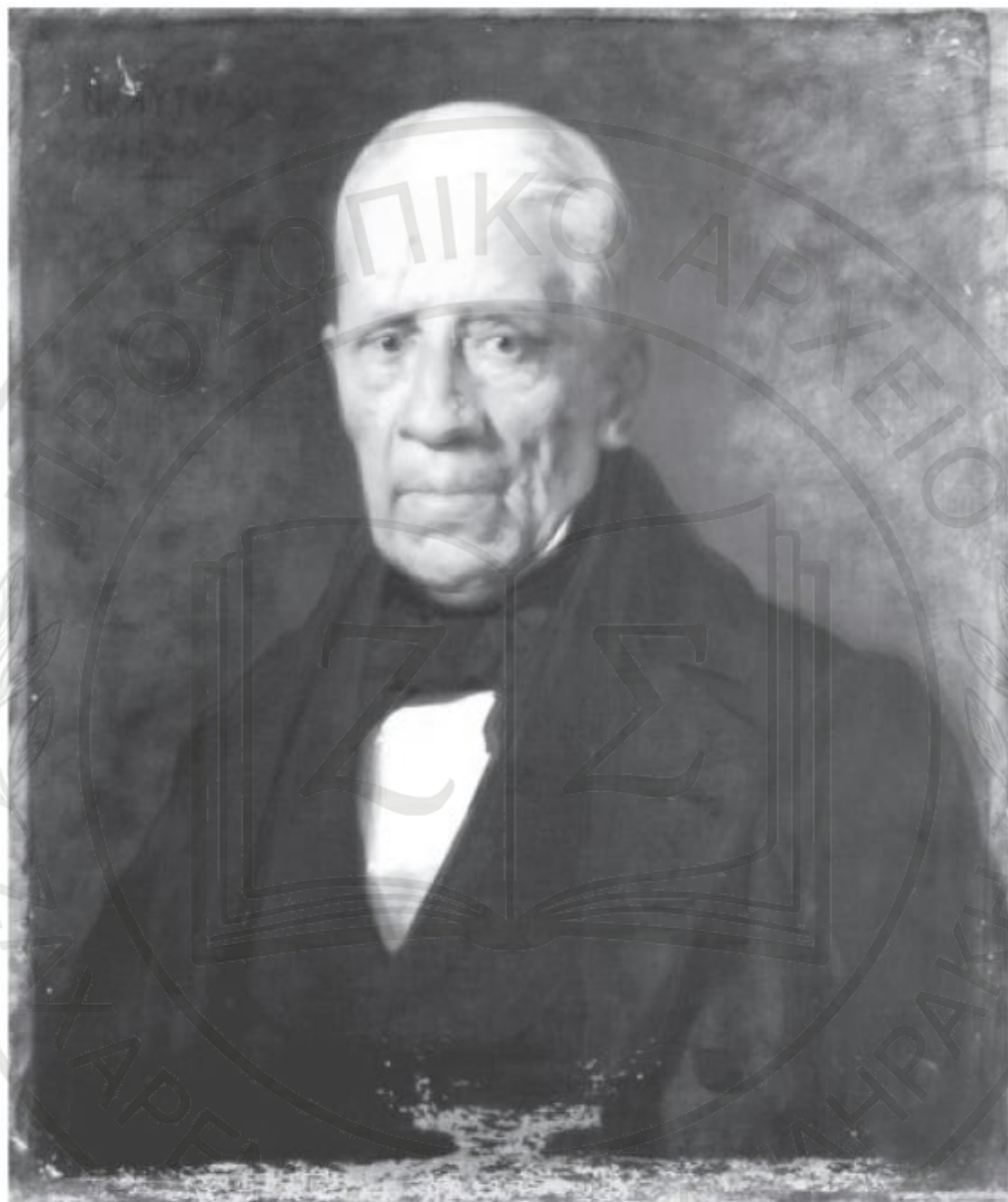
Το Σώμα της Βουλής και ο πρόεδρός της Ρενιέρης έφτασαν τελικά και εγκαταστάθηκαν στο Ναύπλιο στις 30 Μαΐου 1827.

Η επίσημη έναρξη των εργασιών της πρώτης Βουλής των Ελλήνων έγινε στο Ναύπλιο στις 20 Ιουνίου 1827, κατά στην οποία ο Ρενιέρης απηύθυνε βαρυσήμαντο λόγο, λέγοντας μεταξύ άλλων τα εξής:

¹⁰ Βλ. Έπιστολή Ν. Ρενιέρη προς προκρίτους και διοικητές Ύδρας, 17 Μαΐου 1827, (Αντ. Λιγνού, *Αρχείον της Κοινότητος Ύδρας, 1778 - 1832*, =Αρχ.»Ύδρας), Έν Πειραιεί 1930, τόμ. ΙΓ», σελ. 188. Πρβλ. *Εγγρ. Ν. Ρενιέρη προς άπαντας τους αντιπροσώπους βουλευτάς*, 27 Μαΐου 1827, και έγγραφο του ίδιου προς τους προκρίτους Ύδρας, 27 Μαΐου 1827.

¹¹ Ψήφισμα ΙΗ'/4-5-1827. Η Βουλή μεταφέρθηκε τον Ιούλιο στο επιθαλάσσιο φρούριο Μπούρτζι και τον Αύγουστο στην Αίγινα.

¹² Ψήφισμα Γ' Έθν. Συνελ. ΙΘ'/4-5-1827, «Γενική Έφημερίς», φ. 59/14-9-1827.

Νικόλαος Ρενιέρης

Έργο του Νικηφόρου Λύτρα, 1890.

Ελαιογραφία σε μουσαμά. 0,66 x 0,545 μ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα (κατ. εισαγ. 776).

Δωρεά Μάρκου Ρενιέρη, ανιψιού του εικονιζόμενου, 1890.

Συμπολίται, Αντιπρόσωποι»!

Είναι δίκαιον να αρχίσω ομολογών, δι υμών εις το Πανελλήνιον τας εγκαρδίους ευχαριστίας μου, δια την τιμήν, της οποίας συγκαταβατικώς με ηξιώσεν, εμπιστευθέν μάλλον εις την ηλικίαν και τον ζήλον μου, παρά εις τα φώτα και τα προτερήματά μου, την Προεδρίαν του Σεβαστού Σώματός σας. Αν αγάπη ειλικρινής προς την Πατρίδα, αν καρδία καθαρά και φύσει εναντία εις κάθε είδος φατριαστικού πνεύματος, τέλος πάντων, αν ζήλος άδολος υπέρ της Ελληνικής Ανεξαρτησίας και των αναπαλλοτριώτων δικαιωμάτων των συμπολιτών μας είναι τα μόνα απαιτούμενα εις την εκπλήρωσιν των μεγάλων χρεών μου, εστέ βέβαιοι Κύριοι, ότι τόσον ολιγώτερον θέλω κινδυνεύσει να μη δικαιώσω την έντιμον εκλογήν του Έθνους μου, όσον διότι θέλω πάντοτε έχει οδηγούς και συμβοηθούς μου την πολυπειρίαν και φρόνησίν Σας.

...Οι καλοί νόμοι, Κύριοι, είναι καρπός της πείρας και των φώτων. Δια της πείρας ανακαλύπτομεν τας ελλείψεις των νόμων. Με την βοήθειαν μόνον των φώτων, μια ζωηρά φαντασία ημπορεί να γεννήση θεωρίας υψηλάς και ωραίας. Αλλ' εις μόνον τους σοφούς διδασκάλους του ανθρώπου, τον χρόνον και την πείραν εδόθη να διαλύωσι τας απάτας της φαντασίας, και να υπαγορεύουν τα σωτήρια αντιφάρμακα.

...Όργανον της κοινής γνώμης και των επιθυμιών του λαού, η ελευθερία του τύπου, δικαίως θεωρείται ως εν από τα ουσιωδέστερα και αναγκαιότερα υπομόχλια εις την κίνησιν και ενέργειαν της Παραστατικής Κυβερνήσεως. Ως τοιαύτην κύριοι, την καθιέρωσαν και οι θεμελιώδεις νόμοι της πολιτείας μας, και ως τοιαύτην χρεωστείτε να την υπερασπίζεσθε από τας δολίους επιδρομάς της αμαθείας και του δεσποτισμού, δύο είδη εχθρών, οι οποίοι απ' αρχής κόσμου ευρίσκονται εις πόλεμον ακατάπαυστον με τα φώτα και με την δημοσιότητα...

Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο Ναύπλιο πολιτεύτηκε με σύνεση και πατριωτισμό. Ως εκλεγμένος Πρόεδρος της Βουλής ο Νικόλαος Ρενιέρης είναι εκείνος που με την Αντικυβερνητική Επιτροπή (Α.Ε.) και πλήθος κόσμου υποδέχθηκε τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια στις 11 Ιανουαρίου 1828 στην Αίγινα, έδρα τότε της 3/μελούς Α.Ε.

Έγγραφο που απόκειται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, και είχε σταλεί από τον Πόρο την 16η Μαΐου 1827 απευθύνεται *Προς τους Προκρίτους και Δημογέροντας της Ερμιόνης, δια να υποδεχθούν με την προσήκουσαν υποδοχήν τον Πρόεδρο της Βουλής που μεταβαίνει στην Ερμιόνη:*

Σχέδιον Γενικών Αρχείων – Βουλή των Ελλήνων

Η Αντικυβερνητική Επιτροπή

Προς τους Προκρίτους – Δημογέροντας της Ερμιόνης

Επειδή ο Πρόεδρος της Βουλής μεταβαίνει αυτόθι δια να συναντήση τους αντιφρονούντας τω λαώ δια να συγκροτήση την Βουλήν (διατάσσεσθε;) άμα λάβετε την παρούσαν να ετοιμάσετε τα αναγκαία (...ματα;) δια να υποδεχθήτε αυτόν με την προσήκουσαν υποδοχήν.

Τη 16η Μαΐου 1827, εν Πόρω

Η Αντικυβερνητική Επιτροπή

Ο Γ. Γραμματεύς

Γ. Γλαράκης

Ο Καποδίστριας, κάτω από την πίεση των έκτακτων και πιεστικών συνθηκών και με δεδομένες τις επιταγές προηγούμενων αποφάσεων της Εθνοσυνέλευσης της Τροιζήνας, έλαβε από τη Βουλή, με τη συναίνεση του προέδρου της Νικολάου Ρενιέρη, τον πλήρη έλεγχο της νομοθετικής εξουσίας. Ο Ρενιέρης και οι βουλευτές, αμέσως μετά την άφιξη του Καποδίστρια και υπακούοντας στην επιθυμία του, υπέγραψαν και εξέδωσαν στην Αίγινα Ψήφισμα¹³, με το οποίο συγκαλούσαν νέα εθνοσυνέλευση. Επίσης, καταργούσαν τη Βουλή και στη θέση της ίδρυναν ένα συμβουλευτικό όργανο, το «Πανελλήνιον», τα μέλη του οποίου θα όριζε ο κυβερνήτης.

Ο Ρενιέρης, απολαμβάνοντας της εμπιστοσύνης του Καποδίστρια, ορίστηκε μέλος της Εθνικής Επιτροπής της Συνελεύσεως και διορίστηκε από τον Κυβερνήτη ως Μέλος του «Πανελληνίου». «Πανελλήνιον»¹⁴ ονομάστηκε το γνωμοδοτικό σώμα που ιδρύθηκε στις 18 Ιανουαρίου 1828 από τον Ιωάννη

¹³ 18 Ιανουαρίου 1828

¹⁴ Περί της οργανώσεως του «Πανελληνίου», εκτός της Πράξεως ΝΗ', βλ. Κυβ. Ψήφισμα Α'/20 Ιαν. 1828, «Γενική Εφημερίς», φ. 6/25-1-1828). Διάτ. 16/22-1-1828, Αρχ. Υδρας, τόμ. ΙΔ', σελ. 16 - 18. Το «Πανελλήνιον» ήταν εγκατεστημένο στην Αίγινα στον Μητροπολιτικό Ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου.

Καποδίστρια, σε αντικατάσταση του Βουλευτικού - ήταν ένας από τους όρους που έθεσε για να αναλάβει την εξουσία. Το «Πανελλήνιον» (που αντικαταστάθηκε από τη Γερουσία κατά τη Δ' Εθνοσυνέλευση του Άργους τον Ιούλιο του 1829), αποτελούσαν κατά τη σύστασή του 27 μέλη, χωρισμένα σε τρία τμήματα. Στα τρία τμήματα, επικεφαλής ήταν οι Πρόβουλοι. Το «Πανελλήνιον» άρχισε τις εργασίες του στις 28 Ιανουαρίου 1828.

Αρ. ΝΗ του Κώδικος των Νόμων

*Ελληνική Πολιτεία
Η Βουλή των Ελλήνων*

*Επειδή ο παρά του Ελληνικού Έθνους
εμπεπιστευμένος τα ηνία της Κυβερνήσεως*

*Κύριος Ιωάννης Α. Καποδίστριας έφθασεν εις την Ελλάδα·
Επειδή αι δειναί της Πατρίδος περιστάσεις δεν εσυγχώρησαν,
ούτε συγχωρούσι την ενέργειαν του εν Τροιζήνι επικυρωθέντος
και εκδοθέντος Πολιτικού Συντάγματος καθ' όλην αυτού την έκτασιν·
Επειδή η σωτηρία του Έθνους είναι ο υπέρτατος πάντων των
Νόμων και Επειδή η Βουλή ανεδέχθη παρά των Λαών την
πρόνοιαν της εαυτών σωτηρίας·*

*Η Βουλή μόνον σκοπόν έχουσα το να σωθή η Ελλάς, και ως
ιερώτερόν της χρέος θεωρούσα τούτο, και την ευδαιμονίαν του
Ελληνικού Έθνους, του οποίου ενεπιστεύθη την φροντίδα.*

*Και επειδή ο Κυβερνήτης επρόβαλε σχέδιον μεταβολής
Διοικήσεως προσωρινής·*

Ψηφίζει

*Α'. – Ο Κυβερνήτης μετά της Βουλής συγκαλούσι τον Ελληνικόν
Λαόν εις Εθνική Συνέλευσιν κατά την βδ' της ΚΣΤ' Συνεδριάσεως
της εν Τροιζήνι Τρίτης Εθνικής Συνελεύσεως.*

*Β'. – Η προσωρινή Διοικήσεις της Επικρατείας κανονίζεται κατά
τα εφεξής άρθρα.*

*1 – Εν Συμβούλιον συγκείμενον από μέλη... και ονομαζόμενον
Πανελλήνιον, μετέχει μετά του Κυβερνήτου της Ελλάδος των έργων*

και του υπευθύνου της Κυβερνήσεως, έως της συγκροτήσεως της Εθνικής Συνελεύσεως ήτις θέλει συνέλθει εντός του Απριλίου μηνός 1828.

2 – Το Πανελλήνιον διαιρείται εις τρία τμήματα.

το α' – έχει αντικείμενον την Οικονομίαν – το β' – την Διοίκησιν των Εσωτερικών καθ' όλους αυτών τους Κλάδους – το γ' – την ωπλισμένην δύναμιν ξηράς και θαλάσσης.

3 – Έκαστον Τμήμα προεδρεύεται παρ' ενός των μελών του, ονομαζομένου Προβούλου. Δύω άλλα μέλη είναι επιφορτισμένα εις έκαστον Τμήμα την σύνταξιν των πράξεών του, φέροντα τον τίτλον του Α' και Β' Γραμματέως.

4 – Ο Πρόβουλος του Τμήματος της Οικονομίας ομού με τους Προβούλους των δύο άλλων Τμημάτων προεδρεύει το Πανελλήνιον εις τας γενικάς του συνεδριάσεις· ο δε Γραμματέυς του Τμήματος του κινούντος τας υποθέσεις εις τας οποίας ενασχολείται το Πανελλήνιον, ενεργεί τα χρέη του Γραμματέως ταύτης της συνελεύσεως.

5 – Εν Διάταγμα κανονίζει μερικώτερον τον Οργανισμόν του Πανελληνίου ως και των Τμημάτων του, και ορίζει τα προσήκοντα καθήκοντα αυτών.

6 – Η Βουλή και η Αντικυβερνητική Επιτροπή, ήτις απέθετο ήδη τα χρέη της, παραδίδουν εις τους τρεις Προβούλους και τους τρεις πρώτους Γραμματείς του Πανελληνίου τα αρχεία των, και όλας τας γνωστοποιήσεις αποτεινομένας εις τα χρέη, τα οποία αι δύο αύται Δυνάμεις ενήργησαν από τον Μάϊον μήνα έως σήμερον.

7 – Τα ψηφίσματα του Κυβερνήτου της Ελλάδος θέλουν είσθαι θεμελιωμένα επάνω εις τας εγγράφους αναφοράς του Πανελληνίου ή των Τμημάτων αυτού, καθόσον το αντικείμενον του ψηφίσματος κινείται από την Διοίκησιν, ή και από την Νομοθεσίαν.

8 – Τα αντικείμενα είναι Διοικητικά, εάν αι πράξεις της εν Τροιζήνι Συνελεύσεως επρονόησαν περί αυτών, ώστε δεν πρόκειται άλλο, ειμή να εκτελεσθή ο Νόμος. Είναι δε Νομοθετικά, όταν ο Νόμος δεν επρονόησε περί αυτών.

Τα ψηφίσματα ταύτα γίνονται επάνω εις τας αναφοράς του

Πανελληνίου· τα δε άλλα επάνω εις τας των Τμημάτων.

9 – Ο Κυβερνήτης της Ελλάδος έχει πλησίον του ένα Γενικόν Γραμματέα, φέροντα τίτλον του Γραμματέως της Επικρατείας, όστις προσυπογράφεται εις τα ψηφίσματα και εις την αλληλογραφίαν.

10 – Θέλουν συσταθή Επιτροπαί Ειδικαί εντός των κόλπων του Πανελληνίου καθόσον απαιτούσι τούτο αι χρείαι της Διοικήσεως και αι εργασίαι, αίτινες είναι κατεπείγον να προετοιμασθούν δια την Εθνικήν Συνέλευσιν.

Γ'. – Αποτίθεται η Βουλή το οποίον ανέλαβε χρέος της Νομοδοτικής εξουσίας.

Εν Αιγίνη τη 18η Ιανουαρίου 1828

Ο Πρόεδρος

Ν. Ρενιέρης

(Έπονται αι των βουλευτών υπογραφαί)

(Τ.Σ.) Ο Α' Γραμματεύς Χ. Αινιάν

Πριν την έκδοση των αποφάσεων του Καποδίστρια που αφορούσαν στις εκλογές του 1829, λόγω των αντιρρήσεων που έφερνε το «Πανελλήνιον»¹⁵ στην έκδοση των αποφάσεων αυτών, ο Καποδίστριας πρόσθεσε στο σώμα άλλα εννέα μέλη που τον βοήθησαν να αποκτήσει πλειοψηφία στην υποστήριξη των απόψεών του, κάνοντας το σύνολο των μελών του 34. Στο Τμήμα της Οικονομίας Πρόβουλος ήταν ο Γεώργιος Κουντουριώτης, ο οποίος όμως από την 5η Φεβρουαρίου 1829 και μέχρι της 19ης Μαρτίου 1829 βρισκόταν στην Ύδρα, αναπληρούμενος από το νεοδιορισθέν μέλος Ν. Ρενιέρη που ενεργούσε ως προσωρινός

¹⁵ Η Δ' Εθνική Συνέλευση που συνήλθε στο Άργος επιλήφθηκε της αναδιοργάνωσης του προσωρινού συστήματος κυβερνήσεως της Επικρατείας και εξέδωσε το υπ' αριθμ. Β' της 22/7/1829 Ψήφισμα, με το οποίο αφ' ενός μεν νομιμοποίησε τη μεταβολή του Ιανουαρίου 1828, αφ' ετέρου κατήργησε το «Πανελλήνιον», και το αντικατέστησε με τη Γερουσία, ένα νέο σώμα, επίσης 27μελές. Τα εικοσιένα μέλη της θα διορίζονταν από τον Κυβερνήτη ύστερα από επιλογή από κατάλογο που θα πρότεινε η Εθνική Συνέλευση, ενώ τα υπόλοιπα έξι μέλη θα διορίζονταν αριστίνδην από τον Κυβερνήτη. Η Γερουσία άρχισε τις εργασίες της στις 28 Οκτωβρίου 1829.

Πρόβουλος.¹⁶

Όμως τα βλέμματα του Ρενιέρη, ήταν πάντα στραμμένα στην Κρήτη. Ακόμη από το Ναύπλιο τον Αύγουστο του 1827, δεν έπαυε να συμβουλεύει τους συμπατριώτες του Κρήτες να ομονοούν και να είναι ενωμένοι:

*Ο Μεγαλοδύναμος θεός, ο διαφενδευτής τών Χριστιανών ύστερα από επτά χρόνων δυστυχίας, ευσπλαχνίσθη, τέλος, το πλάσμα του. Τα αίματα των αδελφών μας, των συγγενών μας, των συμπατριωτών μας, εζήτησαν εκδίκησιν από τον ουρανόν και ο Υψιστός ήκουσε της φωνής των....*¹⁷

Τον Απρίλιο του 1826 απέστειλε, μαζί με την Εθνική Επιτροπή, υπόμνημα στον Πρεσβευτή της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη Στάνφορντ Κάννιγκ, ζητώντας την παρέμβασή του στο Κρητικό ζήτημα. Αλλά και ως επικεφαλής των Πληρεξουσίων της Κρήτης, δεν έπαυε να προβάλλει τα δίκαια του αγωνιζόμενου Κρητικού λαού.

Τον Οκτώβριο του 1829, ο Καποδίστριας τον έστειλε στην Κρήτη ως Αρμοστή και ανέλαβε πρόεδρος του λεγόμενου Κρητικού Συμβουλίου, σε αντικατάσταση του Άγγλου Χάϊν (Hain), που είχε ανακληθεί, έπειτα από επίμονες παραστάσεις των Κρητών προς τον Κυβερνήτη. Η κατάσταση στο νησί ήταν έκρυθμη εξαιτίας της συμπεριφοράς του προηγούμενου Αρμοστή, αλλά και ο Νικόλαος δεν κατόρθωσε ν' αποφύγει την ανάμειξή του στις εσωτερικές κρητικές έριδες και κυρίως ήλθε σε ρήξη με τους Σφακιανούς, που φαίνονταν οι πιο απειθάρχητοι.

Ο Ρενιέρης αποβιβάστηκε στον όρμο Μπαλή Μυλοποτάμου στις αρχές του Νοεμβρίου του 1829, όπου τον υποδέχτηκε σύσσωμο το Κρητικό Συμβούλιο. Συνοδευόμενος και από τον Σύμβουλο του Δημ. Δενδρινό, αναχώρησε την ίδια μέρα για τις Μαργαρίτες Μυλοποτάμου, την έδρα του Συμβουλίου.

Ο Νικόλαος συγκέντρωσε τις προσπάθειές του στην καλυτέρευση της στρατιωτικής εκπαίδευσης, στην προμήθεια

¹⁶ Διάτ. 9111/5 Φεβρ. 1829, «Γενική Έφημερίς», φ. 11 (6 Φεβρ. 1829) και Είδησιν, 20 Μάρτ. 1829.

¹⁷ Ολόκληρη η επιστολή Ρενιέρη προς του Κρήτες στο Υπόμνημα 1, στο τέλος του κειμένου.

των απαραίτητων πολεμοφοδίων και στη διατήρηση του επαναστατικού πνεύματος σε υψηλό βαθμό. Μαζί του είχε τον στρατηγό Γεώργιο Τσουδερό και τον γιο του, αξιωματικό του ελληνικού στρατού.

Προβεβηκώς ήδη την ηλικίαν, ηπιώτατος ανήρ και αγαθώτατος πατριώτης, ο Ρενιέρης, προσπάθησε από την αρχή, να εξομαλύνει τις διαφορές μεταξύ των Σφακιανών ιδίως καπετάνιων και του Κρητικού Συμβουλίου, χωρίς όμως σημαντικά αποτελέσματα. Αν και η σφροσύνη του, λόγω της ηλικίας του και οι προσωπικές γνωριμίες που είχε με τους περισσότερους οπλαρχηγούς, τον έκαναν πιο ενδεδειγμένο για την περίσταση, εν τούτοις δεν τα κατάφερε. Επηρεασμένος περισσότερο από τις θέσεις του Κρητικού Συμβουλίου, ήλθε σε ρήξη με τους Σφακιανούς, στους οποίους απέστειλε μια ιδιαίτερα αυστηρή επιστολή, στην οποία τους έψεγε όλους αδιακρίτως. Κι οι Σφακιανοί απάντησαν στο Ρενιέρη με μακρά επιστολή, που διακρίνεται από εγωϊσμό και πικρία, αλλά και από αιχμές εναντίον των συμβούλων του.

Άμεσος στόχος του Ρενιέρη και του Συμβουλίου, ήταν να τονωθεί ο αγώνας που έπνεε τα λoίσθια. Για το σκοπό αυτό κατάρτισαν τρεις Εποπτικές Επιτροπές, με ευθύνη σε οικονομικά και οργανωτικά θέματα, για την αναζωπύρωση του αγώνα. Ο Αρμοστής, συνοδευόμενος από Μέλη του Συμβουλίου και οπλαρχηγούς, περιόδευσε διάφορες επαρχίες της Κεντρικής και Ανατολικής Κρήτης, για ενίσχυση του αγωνιστικού φρονήματος του λαού. Για την αντιμετώπιση άμεσων οικονομικών προβλημάτων, οι Επιτροπές προχώρησαν σε εκποίηση φθαρτών αγαθών του δημοσίου, μετά από έγκριση της Κυβέρνησης.¹⁸

Ο αγώνας αναζωπυρώθηκε σε διάφορα τμήματα του Νησιού, ιδίως στις κεντρικές και ανατολικές επαρχίες, όπου ο φλογερός πατριώτης Νεόφυτος Οικονόμου, ήταν ο κύριος μοχλός της Εποπτικής Επιτροπής. Ο Ρενιέρης μετά από εισήγησή του Συμβουλίου, απένειμε τιμητικές διακρίσεις και προαγωγές σε πολλούς γνωστούς αγωνιστές. Συνοδευόμενος από Μέλη του Συμβουλίου και τον διακεκριμένο στρατηγό Γεώργιο Τσουδερό, περιόδευσε τις επαρχίες Αμαρίου και Αγίου Βασιλείου τον

¹⁸ Σύμφωνα και με το υπ' αριθ. 2748 Ψήφισμα του Συμβουλίου.

Μάρτιο του 1830 και από εκεί πέρασε στη Μεσσαρά και διανυκτέρευσε στην Πόμπια, όπου εστάθμευε και το Επικουρικό σώμα του Κόρακα από πεζούς και ιππείς. Μετά τη διευθέτηση τοπικών οργανωτικών και οικονομικών θεμάτων, επέστρεψε στην έδρα του, στις Μαργαρίτες Μυλοποτάμου.

Όμως ήδη από τις 22 Ιανουαρίου 1830 και μετά από αγώνα τόσων χρόνων και αμέτρητες θυσίες, έχει υπογραφεί στο Λονδίνο το «Πρωτόκολλο», με το οποίο παρέχεται στην Ελλάδα η ανεξαρτησία της. Δυστυχώς έξω από τα όριά της είχαν αφήσει το πολύπαθο νησί, που πλέον θα εξακολουθούσε να βρίσκεται στην απόλυτη δικαιοδοσία του Σουλτάνου. Την λύση αυτή επέβαλε η Αγγλική διπλωματία που προσπάθησε να πείσει τους Ευρωπαίους συμμάχους ότι η *προσάρτησις της Κρήτης εις τον Ελληνικόν κορμόν δεν είναι ουσιωδώς συντελεστική εις την ευημερίαν και ανεξαρτησίαν του νεοσυστάτου κράτους*. Ουσιαστικά υπήρξε αδυναμία της ελληνικής πολιτικής να επιβάλει την Ένωση της Κρήτης με το νέο ελληνικό κράτος, ενώ η αγγλική πολιτική ήθελε μια Κρήτη ως βάση της για την εξάπλωση της Αγγλίας στη Μέση Ανατολή. Σ' αυτήν την εξέλιξη συνετέλεσε το ότι πίστευαν ότι θα το επετύγγχαναν καλύτερα, με μια Κρήτη υπό τον έλεγχο του αποδυναμωμένου σουλτάνου, παρά του Καποδίστρια, περιορίζοντας ταυτόχρονα και την επιρροή του Ρωσικού στόλου στη Μεσόγειο, ανταγωνιστικού προς τον Αγγλικό.

Παίρνει έτσι τέλος ένας αγώνας δέκα χρόνων, που σημαδεύεται από αιματηρές θυσίες, χωρίς να δικαιώσει τους πόθους του κρητικού λαού. Με το ίδιο Πρωτόκολλο και σε αντάλλαγμα των υπηρεσιών που είχε προσφέρει ο αντιβασιλέας της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλής στο Σουλτάνο, του παραχωρείται η Κρήτη στην τιμή των 21 εκατομμυρίων γροσίων. Αρχίζει πάλι μια νέα περίοδος «εστιλβωμένης δουλείας», όπως χαρακτηριστικά την αποκαλεί ο ιστορικός Β. Ψιλάκης, η οποία διαρκεί ως το 1840. Ο αγώνας των Κρητών λοιπόν για την ένταξή τους στο νέο ελληνικό κράτος δεν δικαιώνεται.

Στις 22 Απριλίου του 1830, το Κρητικό Συμβούλιο, σε έκτακτη συνεδρίαση του εκδίδει μακροσκελή δραματική προκήρυξη «προς τους Έλληνας» στην οποία εκθέτει τους μακροχρόνιους αγώνες της Κρήτης, κοινούς με τις άλλες

Ελληνικές περιοχές, σημειώνει ότι τους αγώνες και τις θυσίες όλων ενώνει κοινός όρκος και ζητά την υποστήριξη όλων των Ελλήνων αν τελικά η Κρήτη καταδικαστεί από τους ισχυρούς της γης οριστικά να παραμείνει σκλάβα. Ήταν ουσιαστικά και η πρώτη διακήρυξη της νέας ιστορικής πορείας που ονομάστηκε και επίσημα “Κρητικόν Ζήτημα”.

Προς τους Έλληνες.

Η Κρήτη ήτο και είναι μέρος αδιάσπαστο της Ελλάδος, αυτή ως συναγωνισθείσα και συναγωνιζομένη με τα λοιπά επαναστατημένα μέρη από την αρχήν, ώστε δεν μπορεί να εννοήσει πώς εις διαφόρους πράξεις πληρεξουσίων των σεβαστών τούτων μοναρχών η Κρήτη παρεσιωπήθη διόλου, Ημείς δεν ευρίσκομεν αλλού την σωτηρίαν μας, παρά εις τα όπλα μας και εις αυτόν τον έντιμον θάνατον αν η Χριστιανοσύνη μας παραδώσει εις στην ασπλαχνίαν των Τούρκων...

Ακολούθησαν θλιβερά γεγονότα το Πάσχα του ίδιου έτους στην περιοχή της Μεσσαράς, όπου, ένας αιφνιδιασμός του Τουρκικού Ιππικού, είχε καταστρεπτικά αποτελέσματα εις βάρος των ανύποπτων Μεσσαριτών. Τρόμος και απογοήτευση κατέλαβε τους Κρητικούς κι ο Ρενιέρης για να τους ενθαρρύνει, έστειλε στη Μεσσαρά τον στρατηγό Γεώργιο Τσουδερό.

Παρά τις απογοητευτικές ειδήσεις για την οριστική καταδίκη της Κρήτης, το Κρητικό Συμβούλιο, δεν σταματάει να κάνει διαβήματα προς τον Καποδίστρια και τους Ναυάρχους των Μεγάλων Δυνάμεων, διεκτραγωδώντας την κατάσταση των χριστιανών της Κρήτης και εκλιπαρώντας τους ισχυρούς της γης ν’ αλλάξουν τη στάση τους, έστω την τελευταία στιγμή.

Στις αρχές του Ιουνίου του 1830, ο Ρενιέρης μεταφέρει την έδρα του Συμβουλίου στη Ρογδιά Μαλεβυζίου. Ο Καποδίστριας ζητά την κατάπαυση του πυρός, δηλώνοντας πλήρη αδυναμία στήριξης του αγώνα και ενημερώνοντας το Κρητικό Συμβούλιο ότι καταπλέουν ήδη στον όρμο του Παλαικάστρου τρία Ευρωπαϊκά πολεμικά. Στις 5 Ιουνίου το Συμβούλιο στέλνει δραματική έκκληση στους πρέσβεις των Συμμάχων Δυνάμεων ελπίζοντας ότι θα μπορούσαν να τους συγκινήσουν και να

πείσουν τις κυβερνήσεις τους να αλλάξουν γνώμη.¹⁹

Στη Ρογδιά είχε μετασταθμεύσει το συμβούλιο με τον αντιπρόσωπο του Κυβερνήτη Ρενιέρη κι' είχαν διατάξει όλους τους άρχηγούς, καπεταναίους και προκρίτους της Κρήτης να συγκεντρωθούν εκεί, γιατί η Κυβέρνηση είχε ειδοποιήσει²⁰ ότι θα έλθουν στον κόρφο του Παλιόκαστρου τρία πολεμικά Ευρωπαϊκά για να επιβάλουν ανακωχή στα διαμαχόμενα μέρη. Ο Κυβερνήτης παρήγγειλλε ότι ήταν ανάγκη πολιτική να καταπαύσει η αιματοχυσία που γινόταν χωρίς λόγο και να δεχθούν αμέσως τις προτάσεις των Συμμάχων, γιατί αν δεν τις δεχόταν, οι ευρωπαίοι ήταν αποφασισμένοι να τις επιβάλουν με το στόλο τους.

Ο κόλπος της Ρογδιάς είχε κριθεί καταλληλότερος γιατί ήταν κοντά στο Ηράκλειο και κοντά στις Μαργαρίτες, που είχε έδρα του το Κρητικό Συμβούλιο και ο Ρενιέρης, αλλά και γιατί, ως φαίνεται, ήθελαν οι συζητήσεις για την ανακωχή να γίνουν όσο το δυνατόν πιο μακριά από τους πιο ατίθασους και δυσκολόπιστους, όπως χαρακτήριζαν τους οπλοφόρους των δυτικών επαρχιών.

Την ίδια μέρα κατέπλευσαν τα τρία Πολεμικά της Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσσίας και οι ναύαρχοι ανακοίνωσαν στο Κρητικό Συμβούλιο και στους 1500 περίπου παρόντες οπλαρχηγούς, τους όρους της ανακωχής. Στη συνέχεια ο Ρενιέρης αναχώρησε για τις δυτικές επαρχίες, όπου διόρισε και τους αρχηγούς που θα είχαν κύριο μέλημα την τήρηση της ανακωχής στα Χανιά και το Ρέθυμνο.

Σε έγγραφο του Le Ray από το Ναύπλιο προς τον De Rigny, με ημερομηνία 21 Ιουνίου 1830, αναφέρεται μεταξύ άλλων, ότι ο Ρενιέρης ανακοίνωσε στον Le Ray την πρόθεση του να μεταβεί στην Κίσαμο, όπως διαπιστώσει εάν εκτελούνται εκεί οι περί τηρήσεως της τάξεως διαταγαί του Κρητικού Συμβουλίου, εκφράζεται όμως και η αμφιβολία του Le Ray ως προς τον πραγματικό σκοπό της αποστολής αυτής του Ρενιέρη με το ερώτημα ποιά ήταν η ανάγκη της περαιτέρω παραμονής του στην Κρήτη.

¹⁹ Ολόκληρη η Έκκληση στο Υπόμνημα 2, στο τέλος του κειμένου.

²⁰ Αρχές Ιουνίου 1830.

Νικόλαος Ρενιέρης

Πορτραίτο σε πάνθεον αγωνιστών.

Την 1^η Ιουλίου του 1830, ο Κυβερνήτης του πολεμικού πλοίου Philonel, Ch. Graham, σε έκθεσή του σχετική με την αποστολή του στην Κρήτη για την επιβολή της ανακωχής, αναφέρει ότι: *διεξήγαγον συζητήσεις προς τον σκοπόν τούτον εν Χανίοις μετά του Μουσταφά Πασά και του Μεχμέτ πασά, την 20/2 Ιουλίου μετά του Ν. Ρενιέρη και των συνοδευόντων αυτόν αρχηγών... διατυπούται εν συμπεράσματι η γνώμη ότι δεν υπάρχει πιθανότης καταπαύσεως των εχθροπραξιών...*

Μετά την παράδοση και της Γραμβούσας στους Ευρωπαίους συμμάχους κάθε προσπάθεια για παράταση του αγώνα ήταν πια αδύνατη, με δεδομένη και τη θέση της Ελληνικής Κυβέρνησης. Η στυγνή διπλωματία είχε καταδικάσει την Κρήτη με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, που προέβλεπε την παραχώρησή της σε νέο κυρίαρχο, τον Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου, ως αντάλλαγμα των υπηρεσιών που προσέφερε στον Σουλτάνο κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης στην Πελοπόννησο και στην Κρήτη. Ο Ρενιέρης εξακολουθούσε να παραμένει στο Νησί, εκπροσωπώντας τον Καποδίστρια κι ενώ βρισκόταν στον Αποκόρωνα παρέλαβε το φιρμάνι του Μεχμέτ Αλή για τη νέα κατάσταση. Κάλεσε αμέσως σε συνέλευση τους επισημότερους εκπροσώπους των Χανίων και του Ρεθύμνου για ενημέρωση. Στις 17 Αυγούστου 1830 οι Πληρεξούσιοι των δυτικών επαρχιών συγκεντρώθηκαν στις Καλύβες και έστειλαν στον Ρενιέρη μακρά και δραματική επιστολή.

Όμως παρά την ανακωχή, οι Τούρκοι συνέχισαν να βιαιοπραγούν σε βάρος των Χριστιανών και ο Ρενιέρης, σε μια ύστατη ενέργεια ενίσχυσης της αυτοάμυνας αλλά και ανάληψης πολεμικών ενεργειών εκ μέρους των Κρητών οπλαρχηγών, ζητούσε εναγωνίως πολεμοφόδια όπως φαίνεται στο υπ' αριθμ. 1320 έγγραφό του στις 15 Σεπτεμβρίου του 1830:

Από τάς 15 του τρέχοντος ήλθον οί καπεταναίοι τών Σφακίων, με τους οποίους έμείναμεν σύμφωνοι να κάμωμεν εις Χανια γενικόν πόλεμον, αφού ελθωσι και οι αρχηγοί Β. Χάλης καί Γ. Τσουδερός, τούς όποιους καί έπροσκαλέσαμεν. Έσυστήσαμεν δέ συμφώνως καί φρουράν εξ 50 Σφακιανών, 50 Κυδωνιατών και 50 Αποκορωνιτών διά ν' ακολουθή εις τήν επιτροπήν, καί συνάξη τάς προσόδους, δι' ών νά προμηθεύωμεν εις τόν στρατόν

τάς τροφάς, καί εἰ δυνατόν νά προβλέψωμεν καί πολεμεφόδια. Δέν φοβοῦμέθα τόσον τοὺς Τούρκους ὅσον τήν αταξίαν, καί περισσότερον διά τήν ἐλλειψιν τῶν πολεμεφοδίων. Ἀποστείλατε λοιπόν παρευθύς ἄνθρωπον εἰς Ναύπλιον με ἐπίτηδες ταχύπλουν ν' ἀναγγεῖλητε πρὸς τοὺς κυρίους Ναυάρχους τὴν ἀπιστίαν τῶν Τούρκων ἐπὶ τῆς ἀνακωχῆς, καί τὴν ἐξ Ἀλεξανδρείας περὶ ἀποστολῆς νέου στρατοῦ εἰδήσιν, παρακαλοῦντες καί τὸν Κ. Τομπάζην νά μᾶς προφθάσῃ πολεμεφόδια. Αὐτά εἶναι σήμερον ἡ σωτηρία μας· καί παύσατε ἀπὸ πάσαν ἄλλην υπόθεσιν. Ενθαρρύνετε δε ὅσον δύνασθε ὅλους τοὺς καπεταναίους διὰ νά δείξωσι καί τώρα καρτερίαν καὶ γενναιότητα. Προφθάσατέ μας ὁμως σήμερον ἐν μέρος πολεμοφοδίων διὰ τὰς παρούσας χρεῖας μας.

Ὁ Πρόεδρος

Ν. Ρενιέρης

Ὅμως κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴ λύση τοῦ Κρητικοῦ Ζητήματος ἢ τὴ συνέχιση τοῦ ἀγῶνα ἐξέλιπε καὶ ὁ Ρενιέρης ἀνακλήθηκε στο Ναύπλιο στὶς ἀρχές τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1830. Τὸ Κρητικὸ Συμβούλιο διαλύθηκε στα μέσα τοῦ ἰδίου μήνα καὶ μετὰ τὴν παράδοση τῆς Γραμβούσας,²¹ ἀρχισε ἡ νέα περίοδος τῆς Αἰγυπτιοκρατίας, πὺ κράτησε γιὰ δέκα χρόνια.

Στο Ναύπλιο, ὁ Ρενιέρης, ἐπικεφαλῆς τῶν ἐκεῖ Κρητῶν, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν τύχη τῆς πατρίδας τοῦ. Σὲ ἐγγραφο τῆς Κεντρικῆς Επιτροπῆς τῶν Κρητῶν τὸν Μάϊο τοῦ 1831, πὺ υπογράφει πρῶτος ὁ Ρενιέρης, χαιρετίζει τὴν ἀνοδο στὴν ἐξουσία τῶν Palmerston, Holland καὶ Russel καὶ ἐκφράζει τὴν πεποίθηση ὅτι θὰ ἐνδιαφερθοῦν γιὰ τὴν ἐπιστροφή τῶν προσφύγων Κρητῶν στὴν πατρώα γῆ.

Με τὸν Βιάρο Καποδίστρια ἐπέβλεπε τὴν παροχὴ βοήθειας στοὺς Κρήτες πρόσφυγες καὶ παρακολουθοῦσε ἀπὸ κοντὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ Κρητικοῦ Ζητήματος. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς τῶν Κρητῶν Επιτροπῆς πὺ σκοπὸ εἶχε τὴν οργάνωση καὶ ἐνεργὸ υποστήριξη τῆς Επανάστασης τοῦ 1841. Σὲ σημείωμα στο ἀρχεῖο Χαιρέτη, εἶναι καταχωρημένες συνδρομές Κρητῶν ὑπὲρ τῶν σκοπῶν τῆς νέας Επανάστασης, τοῦ 1841 δηλαδή, με ἡμερομηνία 1 Δεκεμβρίου τοῦ 1840. Πρῶτο σημειώνεται τὸ ὄνομα τοῦ Ν. Ρενιέρη με τὴν ἰδιαίτερα ὑψηλὴ συνδρομὴ τῶν 2000 δρχ.

²¹ Ἰανουάριος τοῦ 1831.

Για την αποτυχία της Επανάστασης εκείνης, γνωστής ως Επανάστασης του Χαιρέτη, λόγω κακών χειρισμών, εγγενών αδυναμιών αλλά ακόμη και για κομματικούς λόγους, εκδηλώθηκε ισχυρό ρεύμα εναντίον της Κεντρικής Επιτροπής που έφτασε μέχρι την επίσημη αποκήρυξη των μελών της από τους Κρήτες καπετάνιους που έμεναν στην Ελλάδα, με σχετικό έγγραφο που απέστειλαν στις 19 Νοεμβρίου 1843.

Ο Ρενιέρης, αν και υπέργηρος, διετέλεσε Σύμβουλος Επικρατείας, εκλέχθηκε πληρεξούσιος της Γ' Σεπτεμβρίου εν Αθήναις Εθνικής Συνελεύσεως (1843), συμμετείχε στην Επιτροπή Σύνταξης του Συντάγματος το 1844, ενώ στις 16 Ιουνίου του ιδίου έτους εκλέχθηκε Μέλος της Γερουσίας. Παράλληλα είχε και κοινωνικό έργο.²²

Ο Νικόλαος Ρενιέρης φέρεται ότι υπήρξε ηγετικό στέλεχος της Φιλορθοδόξου Εταιρίας,²³ μιας οργάνωσης που είχε σκοπό την απελευθέρωση των αλύτρωτων εδαφών της Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Θεσσαλίας όπως και την εν γένει ενίσχυση της Ορθοδοξίας που, κατά την εκτίμησή τους, κινδύνευε, αλλά παράλληλα προπαγάνδιζε και απαιτούσε να ασπασθεί ο Όθωνας το ορθόδοξο δόγμα. Και όντως υπήρξε Νικόλαος Ρενιέρης στέλεχος της Εταιρείας. Έριδες μάλιστα μεταξύ των στελεχών της είχαν ως αποτέλεσμα να προδοθεί η οργάνωση και να συλληφθούν ο Νικήτας Σταματελόπουλος (Νικηταράς), ο Γεώργιος Καποδίστριας και ο Νικόλαος Ρενιέρης, με την κατηγορία της συννομωσίας κατά του θρόνου. Ο Ρενιέρης συνελήφθη στις Σπέτσες το Δεκέμβριο του 1839, ενώ ετοιμαζόταν να διαφύγει στα Επτάνησα και οι τρεις, Νικήτας Σταματελόπουλος, Γεώργιος Καποδίστριας και Νικόλαος Ρενιέρης, παραπέμφθηκαν στις 11 Ιουλίου 1840 σε δίκη, κατηγορούμενοι οι δύο πρώτοι ως οργανωτές και ο τελευταίος ως πράκτορας μυστικής εταιρείας, της οποίας ο πρωταρχικός σκοπός ήταν ο αλύτρωτος Ελληνισμός. Είχαν παραπεμφθεί για πλημμέλημα, σύμφωνα με τα άρθρα 212, 214 και 217 του ποινικού κώδικα, τα οποία απαγόρευαν αυστηρά τις μυστικές εταιρείες. Η δίκη αυτή του Ιουλίου εξελίχθηκε σε έναν πόλεμο εγκλήσεων και αντεγκλήσεων, με αποτέλεσμα οι πέντε δικαστές να καταλήξουν σε αθωωτική ετυμηγορία και για τους τρεις κατηγορουμένους. Η απόφαση αυτή εξόργισε τον

²² Π.χ. Το 1836 έγινε ιδρυτικό μέλος της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, κ. α.

²³ Πλουμίδης, Δετοράκης Μαν. κ.α.

Όθωνα, ο οποίος κατέφυγε σε διοικητικά μέτρα, διατάσσοντας την απέλαση του Γεωργίου Καποδίστρια από την Ελλάδα και τον περιορισμό του Νικήτα Σταματελόπουλου στην Αίγινα.

Με μια όμως πιο προσεκτική αναδίφηση των σχετικών στοιχείων²⁴ από διάφορες πηγές εγείρονται κάποιες απορίες ως προς τη συμμετοχή στην Εταιρεία του Κρητικού Νικολάου Ρενιέρη. Πολύ συνοπτικά:

1. Στο επίσημο Βούλευμα παραπομπής σε δίκη στο Δικαστήριο Πλημμελειοδικών των πρωταιτίων της μυστικής οργάνωσης, αναφέρεται επί λέξει:

(Lyons προς Palmerston, Αθήνα 18 Ιουνίου 1840, αριθ. 78, F.O. 32.97)

Το πόρισμα του βουλεύματος

Το Συμβούλιον Γιαυτές τις αιτίες και ιδόν το άρθρο 70 του ποινικού κώδικα, και τα άρθρα 206, 251 παρ. 4, 252, 253, 255, 259 παρ. 3, 207, 208 παρ. 3, 236 παρ. 2 της ποινικής δικονομίας κηρύττον την ανάκρισιν περαιωμένην.

Παραπέμπει ενώπιον του εν Αθήνας Δικαστηρίου Πλημμελειοδικών τους αναφερόμενους Ν. Σταματελόπουλο γεννηθέντα στη Μεγάλη Αναστάσοβα, κάτοικο Αθηνών, Στρατιωτικόν 65 ετών, Γεώργιο Καποδίστρια γεννηθέντα στην Κέρκυρα, προσωρινώς κατοικούντα εις Αθήνας, κτηματίαν 54 Ετών, τον Νικόλαον Αποστόλου Ρενιέρη, γεννηθέντα στην Κορώνη, μη έχοντα οριστική διαμονή και ανεπάγγελτο 38 ετών, δια να δικαστούν σαν υπαίτιοι ενώσεως και παρανόμου εταιρείας, τουτέστιν ηνώθησαν περί το μέσον 1839 χωρίς την άδεια της κυβέρνησης και σύστησαν σαν ιδρυτές και αρχηγοί μια μυστική εταιρεία με το όνομα «Φιλορθόδοξος».²⁵

Η αναφορά στον Ρενιέρη καταγράφεται όπως είδαμε: τον Νικόλαον Αποστόλου Ρενιέρη, γεννηθέντα στην Κορώνη, μη έχοντα οριστική διαμονή και ανεπάγγελτον, ετών 38.

Σε άλλη αναφορά φέρεται ως Νικόλαος Αντωνίου Ρενιέρης ερμηνεύοντας τα αρχικά Ν.Α.Ρ.²⁶

²⁴ Μαραγκού – Δρυγιαννάκη Σπάρτης *Η Φιλορθόδοξος Εταιρεία και η μεταστροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής προς τη Ρωσία*, Διδακτορική διατριβή. Αθήνα 1995, Τύπος Αθηνών της εποχής, κ.α.

²⁵ Μαραγκού– Δρυγιαννάκη .ο.π. σελ. 143.

²⁶ Μαραγκού– Δρυγιαννάκη .ο.π. σελ. 103.

Εὐχαριστίαι!

Eșter' Țăru' al' un' țară p' mîi mîi dăz pîn' mîi mîi
 sa dăz mîi mîi, dăz pîn' pîn' 33. pîn' pîn' dăz pîn' pîn'
 mîi mîi pîn' mîi mîi pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn'
 mîi mîi pîn' mîi mîi pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn'
 pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn'
 pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn'
 pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn' pîn'

8. *Синдром* — это комплексное состояние, характеризующееся нарушением функции печени, почек, сердца, легких, кишечника, кожи, нервной системы, эндокринной системы, иммунной системы, репродуктивной системы, костно-мышечной системы, органов чувств, а также психическим заболеванием.

[illegible]

Adrian, June 15th Mar. 1825.

6th Aug 1943

N. P. R. 1912

Der Herr Bürgermeister
Herrn Herrn
Herrn Herrn
Herrn Herrn

(Ψηφιοποιημένες συλλογές του Κέντρου Ερεύνης
της Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού).

Αλλά ο Κρητικός Νικόλαος Ρενιέρης εκείνη την εποχή φυσικά δεν ήταν 38 ετών αλλά 82, ήταν γιος του Μάρκου και όχι του Αποστόλου ή του Αντωνίου, κι είχε γεννηθεί στα Παλιά Ρούματα κι όχι στην Κορώνη.

2. Η εφημερίδα Αθηνών ΑΙΩΝ είχε ασχοληθεί ιδιαίτερα με το θέμα της Εταιρείας. Σύμφωνα με τα γραφόμενα του ΑΙΩΝΑ,²⁷ κάποιος Ν. Ρενιέρης πλησίασε τον Ι. Καποδίστρια για να του προσφέρει εκδόουλευση. «Αγύρτης της Γερμανίας, τυχοδιώκτης και πολύ φτωχός είχε διασυνδέσεις με όλους εκείνους τους πουλημένους σε ξένη πολιτική και που πάντα ήταν εχθροί του κυβερνητικού κόμματος». Στη συνέχεια απορεί ο ΑΙΩΝ γιατί πρόσφερε εκδουλεύσεις ο άγνωστος στον Καποδίστρια Ρενιέρης αφού ούτε υπουργός ούτε κομματάρχης ήταν και το κυριότερο δεν διέθετε οικονομικά μέσα.

Σε καμιά αναφορά ο Ρενιέρης της Εταιρείας δεν αναφέρεται με τις ιδιότητες και τα αξιώματά του, αλλά το αντίθετο, όπως είδαμε. Το παρελθόν και η διαδρομή του εκ Χανίων ορμωμένου τ. Προέδρου της Ελληνικής Βουλής, δεν συνάδουν καθόλου με τις ιδιότητες κάποιου Ν. Ρενιέρη αγύρτη και τυχοδιώκτη της Γερμανίας που αναφέρει ο ΑΙΩΝ.

Η ίδια εφημερίδα, που επιτίθετο στην Εταιρεία και τα στελέχη της, αναγγέλλει το 1847 το θάνατο του καλού καγαθού γερουσιαστή Ν. Ρενιέρη:

— Σήμερον απέβίωσεν εις ἑσχατον γῆρας ὁ καλὸς καγαθὸς Ν. Ρενιέρης. Γερουσιαστῆς. Εἰς τὸ ἐπόμενον φύλλον θέλομεν αναφέρει περὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ Μ. καρίτου.

Και στο φύλλο 830/3-12-1847 της ίδιας εφημερίδας δημοσιεύεται ο μακροσκελέστατος επικήδειος λόγος που είχε εκφωνήσει ο Μ. Αποστολίδης που καλύπτει μια ολόκληρη σελίδα της εφημερίδας, όπου περιγράφεται ο εξαιρετικός χαρακτήρας του φιλοπάτριδος Ρενιέρη, η δράση του, η ταπεινότητα, η πραότητα και λογική του, η τεράστια συμβολή του στον Αγώνα, η διαδρομή

²⁷ ΑΙΩΝ 4/2/1840

του και τα αξιώματα τα οποία του εμπιστεύτηκε η πατρίδα και τα οποία ετίμησε σ' όλη τη ζωή του, ουδέποτε σκεπτόμενος τον πλουτισμό, παρά την πενία και τις προσωπικές τραγωδίες που τον βρήκαν. (παρατίθεται).

Η απορία είναι πώς είναι δυνατόν ο ένας Ρενιέρης της Εταιρείας να χαρακτηρίζεται από τον ΑΙΩΝΑ υποτιμητικά ως προς τις ενέργειες και συμπεριφορά του και ο αποθανών λίγα χρόνια μετά Ρενιέρης να τιμάται στο έπακρον για τη διαδρομή του με τόσο επαινετικά λόγια. Φυσικά σε ό,τι αφορά στον δεύτερο, δεν υπάρχει καμιά αναφορά σε δραστηριότητά του στη Φιλορθόδοξο, έστω με κομπό ή διπλωματικό τρόπο.

3. Όπως προαναφέρθηκε, ο Ρενιέρης, αν και υπέργηρος, διετέλεσε πρόεδρος της Κεντρικής των Κρητών Επιτροπής που σκοπό είχε την οργάνωση και ενεργό υποστήριξη της Κρητικής Επανάστασης του 1841, καθώς επίσης Σύμβουλος Επικρατείας, εκλέχθηκε πληρεξούσιος της Γ' Σεπτεμβρίου εν Αθήναις Εθνικής Συνελεύσεως (1843), και συμμετείχε στην Επιτροπή Σύνταξης του Συντάγματος του 1844.

Αλλά πώς θα μπορούσε να καταλάβει αυτά τα αξιώματα και να εκλεγεί εάν είχε συμμετοχή στην Φιλορθόδοξο Εταιρεία μόλις το 1839 και μετά τα Δικαστήρια και τις αποφάσεις για τα στελέχη της;

Τα παραπάνω για τον Νικόλαο Ρενιέρη τον εκ Κρήτης αναφέρθηκαν μόνο ενδεικτικά, αφού με την ενδελεχή έρευνα που συνεχίζεται προκύπτουν νέα στοιχεία, τα οποία λόγω χώρου δεν είναι δυνατόν να περιληφθούν σε αυτή την εργασία και εφόσον χρειάζεται λεπτομερής ανάλυση και συγκριτική μελέτη των τεκμηρίων.

Ο θάνατος είχε βρει τον Νικόλαο Ρενιέρη το 1847, σε ηλικία σχεδόν 90 ετών κι αφού η μοίρα του επιφύλαξε ανείπωτη πικρία, από σωρεία οικογενειακών συμφορών: είχαν πεθάνει πριν από αυτόν ο γιος του και τα εγγόνια του, ενώ ήδη έχει αναφερθεί ο θάνατος και της 18άχρονης κόρης του. Ως αναφέρεται *Πέθανε πλήρης ημερών επί της ψάθης, ενώ η οικογένειά του λιμοκτονούσεν, στις 14 Νοεμβρίου 1847, σε ηλικία 90 ετών και κηδεύτηκε με έξοδα των συγγενών του!* Στην εφημερίδα «Η Εθνική» (φ. 148/20-11-1847) σημειώνεται για τον Νικόλαο: *Την 14 ισταμένου ο κύριος Ρενιέρης, γερουσιαστής, παλιός και σεβάσμιος πολίτης, απεβίωσε, πολλαχώς και πολυετώς την πατρίδα υπηρετήσας. Γέρων υπερογδοηκοντούτης, προ πολλού ήδη νοσηλευόμενος, πρό ολίγου δε μεγάλα παθών οικιακά δυστυχήματα ικανά να κλονίσωσι και νεανίου την ύπαρξιν, έτι δ'*

εσχάτως ασθενήσας ετελεύτησεν εκ νόσου ήκιστα σχέσιν προς την καρδίαν ή την συνείδησιν εχούσης. Αλλ' όμως τους επισκεφθέντας αυτόν ιατρούς, αγγραμμάτους και θανάτου αξίους όντας, περιμένει η θεία δίκη, διότι δεν διέγνωσαν της νόσου το αίτιον....

Ως φαίνεται όλη η οικογένεια του Ρενιέρη είχε άσχημο τέλος. Στη συνεδρίαση της Γερουσίας στις 9 Μαρτίου 1849 αναγνώσθηκε από την Επιτροπή αναφορών η υπ. αρ. 81/10 Φεβρουαρίου αναφορά της χήρας Μαρίας Ν. Ρενιέρη επικαλουμένης την πρόνοιαν του Σώματος εις ο ανήκεν και ο μακαρίτης σύζυγός της υπέρ της εις αυτήν χορηγήσεως μηνιαίας συντάξεως, προς περίθαλψιν και παρηγορίαν του γήρατος αυτής, ογδοηκονταετούς ήδη ούσης, και από πολλάς ελλείψεις και στερήσεις περιστοιχισμένης. Η Επιτροπή γνωμοδότησε να διαβιβασθεί το αίτημα στον Υπουργό των Εσωτερικών.

Όπως αναγνωρίζουν οι ιστορικοί, τα στοιχεία για τη ζωή και το έργο του Νικολάου Ρενιέρη είναι πολύ λίγα. Τα κείμενά του που έχουμε στη διάθεσή μας είναι ελάχιστα. Η όλη του όμως πορεία μπορεί να γίνει οδηγός για μια κάπως πιο ασφαλή αποτίμησή του. Εκπλήττει η γρήγορη άνοδος του σε ανώτατα αξιώματα, ως προερχόμενος εκτός του ορισμένου τότε Ελληνικού Κράτους, και, το κυριότερο, η διατήρησή του σ' αυτά τα ανώτατα κλιμάκια σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, αποδεικνύουν ότι ο Νικόλαος εγγυόταν κάτι που άλλοι δεν μπορούσαν να προσφέρουν.

Ήταν εντελώς φυσικό να συγκεντρώνουν την κοινή αποδοχή μόνο όσοι είχαν αποδείξει έμπρακτα την προσήλωσή τους στον Αγώνα, σε μια Ελλάδα που την εποχή εκείνη βρισκόταν σχεδόν αποδιοργανωμένη με τις πολεμικές επιχειρήσεις και τις εμφύλιες διαμάχες. Είναι επομένως φανερό ότι ο Ρενιέρης ανήκε σε μια κατηγορία Ελλήνων που συνδύαζε τη μετριοπάθεια με τη μόρφωση και έστω περιορισμένη πολεμική δράση. Η πνευματική καλλιέργεια που είχε αποκτήσει στη Δυτική Ευρώπη και το επάγγελμα του ιατρού, που τον είχε φέρει σ' επαφή και με διάφορα κοινωνικά στρώματα, είχαν προσδώσει στον Νικόλαο την αίσθηση του μέτρου και τον διαμόρφωσαν σ' ένα αστό «φωτισμένο», αλλά εμπειρικό στη δημόσια δράση του. Ήπιος χαρακτήρας, σεμνός, αφιλοχρήματος, συναινετικός και χαμηλών τόνων, ακραιφνής ιδεολόγος, απέφευγε κάθε προσωπική του προβολή, παρέμεινε ως το τέλος του υπερβολικά ίσως, ρεαλιστής, δεν απεμπολούσε όμως τα πιστεύω και τις ιδέες του σε καμιά φάση τα ζωής του.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΕΝΙΕΡΗΣ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΑΡΜΟΣΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ο επικήδειος λόγος του Μ. Μισαηλίδη. ΑΙΩΝ φ.830/3-12-1847
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ 1

Ο Μεγαλοδύναμος θεός, ο διαφενδευτής τών Χριστιανών ύστερα από επτά χρόνων δυστυχίας, ευσπλαχνίσθη, τέλος, το πλάσμα του. Τα αίματα των αδελφών μας, των συγγενών μας, των συμπατριωτών μας, εξήτησαν εκδίκησιν από τον ουρανόν και ο Υψιστός ήκουσε της φωνής των. Καιρόν πολλόν επαρηγόρησε τας δυστυχίας μας η Χριστιανική αγάπη των λαών της Ευρώπης, αλλά την σήμερον η χάρις του Θεού ευδοκεί να ελευθερώση αποφασιστικά τον αγαπητόν του λαόν της Ελλάδος από τους απανθρώπους τυράννους του. Όθεν με χαράν μου μεγάλην έρχομαι να σας φανερώσω την χαροποιάν αυτήν είδησιν, ότι οι τρεις μεγάλοι Βασιλείς της Ευρώπης, δηλαδή, της Αγγλίας, της Ρωσίας και της Γαλλίας, ενώθησαν με στερεάν απόφασιν διά να ελευθερώσουν την κοινήν Πατρίδα Ελλάδα και με συνθήκην την οποίαν έκαμαν αναμεταξύ των, ή να καταπείσουν τον Σουλτάνον να αναγνώριση την ελευθερίαν μας, ή να τον βιάσουν να την αναγνωρίση, αν δεν θέληση να καταπεισθή. Αντίγραφον της Συνθήκης αυτής ενόμισα αναγκαίον να σας στείλω και ιδού σας περικλείεται προς πληροφορίαν καί οδηγίαν σας.

Είναι εύκολον, αδελφοί, να συμπεράνετε πόση είνε η χαρά όλων των λοιπών αδελφών μας ομογενών δι αυτήν την σχεδόν ανέλπιστον ευτυχίαν. Ενώσατε λοιπόν καί σεις, αγαπητοί μου Συμπατριώται, τας χριστιανικάς φωνάς σας διά να ευχαριστήσητε τον ουράνιον πατέρα και έπειτα τους φιλόανθρώπους αυτούς Βασιλείς από των οποίων την εὐσπλαχνον προστασίαν κρέμαται η παντοτεινή τύχη τής πατρίδος μας. Στόλοι διά θαλάσσης των τριών τούτων δυνάμεων, στρατεύματα διά ξηράς, διαταγαί. εις τους Πρέσβεις των, ερχομός του Κυβερνήτου μας, όλα αυτά υπόσχονται ότι εις ολίγον καιρόν ή εις ολίγας ημέρας, θέλει φανή ό γλυκύς ήλιος της παντοτεινής ελευθερίας και ευτυχίας μας, διά νά λησμονήσωμεν όλα τα περασμένα παθήματα, και να ευφρανθώμεν εις τό εξής ήμείς καί τα τέκνα των τέκνων μας από τα καλά του χριστιανισμού, χωρίς να έχωμεν πλέον νά κίνδυνεύωμεν εις τήν τιμήν, εις την ζωήν και εις τα υπάρχοντά μας. Αλλά διά να απολαύσωμεν όλα αυτά τα πολύτιμα αγαθά, άλλο δεν έχομεν χρειάν, παρά μίαν σταθεράν απόφασιν του να

λάβωμεν πάλιν τὰ όπλα όλοι, οί Κρήτες καί νά κτυπήσωμεν τον αδύνατον εχθρόν του τόπου μας. Τούτο είναι η θέλησις των Μεγάλων Βασιλέων, ήγουν να υπερασπισθούν εκείνους μόνον όσοι βαστούν τα άρματα, χτυπούν τους εχθρούς και δεν έχουν καμμίαν συγκοινωνίαν και σχέσιν με αυτούς· τούτο μας εσυμβούλευσαν και άνθρωποι μεγάλοι φιλέλληνες καί καλοθεληταί του τόπου μας. Είμαι βέβαιος καί υπερβέβαιος ότι κανείς Κρητικός την σήμερον ακούοντας όλα αυτά και πληροφορούμενος ότι έπερασεν ό καιρός των ματαίων ελπίδων και έφθασεν η ημέρα της ελευθερίας δεν θέλει μείνει χωρίς νά ακονίση πάλιν την Τουρκοφάγον μάχαιράν τον, διά να απολαύση μιαν φοράν διά πάντα, εκείνο διά το οποίον έχυσε τό αίμα του και έκαμε τόσας άλλας πολλών ειδών θυσίας. Αυτήν την προαίρεσιν των συμπατριωτών μας Κρητικών γνωρίζοντες κάλλιστα και ημείς οι εδώ ευρισκόμενοι, δεν ελείψαμεν δι αγάπης της πατρίδος μας, της πολυαγαπημένης Κρήτης, από του να ενεργήσωμεν με όλους τους δυνατούς τρόπους διά να ημπορέσωμεν να έξοικονομήσωμεν όσα η παρούσα κατάστασις του γένους μας εσυγχώρησε και μας συγχωρεί μέσα, διά να ημπορέσωμεν να σας προφθάνωμεν εν καιρώ τροφάς, πολεμοφόδια, στρατεύματα καί ό,τι άλλο αναγκαίον εις τον παρόντα ολιγοχρόνιον αγώνα σας και επί τούτο έρχονται να σας πληροφορήσουν και να σας παρακινήσουν πολλοί άξιοι και πολλοί συμπατριώται μας εις των οποίων τους πατριωτικούς λόγους δύνασθε να δώσητε πίστιν δια τα διατρέχοντα. Χωριστά δε σας πληροφορώ και εγώ ότι αν δεν με εμπόδιζε κατά το παρόν το βαρύ τούτο υπόργημα με το οποίον με ετίμησε το γένος μας, ήθελα τρέξη και εγώ αμέσως εις τάς αγκάλας σας και παραβλέποντας την ηλικίαν και τα γηρατειά μου νά έλθω να συναγωνισθώ με τους συμπατριώτας Κρήτας. Επειδή όμως τούτο μου είναι κατά το παρόν αδύνατον, σας υπόσχομαι κάθε δυνατήν βοήθειαν εκ μέρους του λοιπού έθνους μας και της Κυβερνήσεως, καθώς και να σας στείλω ως ενέχυρον της αγάπης μου τον υιόν μου, τους λοιπούς συγγενείς μου και αδελφούς σας. Εν και μόνον πράγμα χρεωστώ, καν διά την ηλικίαν μου, να σας συμβουλεύσω ως πατέρας, να είσθε σύμφωνοι και να έχετε αγάπην εις το αναμεταξύ σας. Ομόνοια, αδελφοί, διά αγάπην θεού, ομόνοια. Ενθυμηθείτε τας περασμένας μας δυστυχίας, εξ αιτίας της καταραμένης διχονοίας, στοχασθήτε ότι την σήμερον πρέπει νά γείνωμεν όλοι ωςάν μια φαμηλία, ας λείψουν εις το εξής αι καταδρομαί και αι φιλονεικίαι. Δεν είναι

πλέον Σφακιανοί, δεν είναι Κατωμερίται, όλοι είμεθα Έλληνες, όλοι Κρήτες, όλοι αδελφοί. Αν χαθή ο Σφακιανός, εχάθη και ο Κατωμερίτης, αν χαθή ό Κατωμερίτης εχάθη και ο Σφακιανός' είδαμεν κατα δυστυχίαν, είδαμεν τα παραδείγματα και δι αυτά εχύσαμεν τρεις ολοκλήρους χρόνους μάυρα πικρά δάκρυα. Είδαμεν την απιστίαν των εχθρών, είδαμεν τον σκορπισμόν των σπιτιών μας, είδαμε τον θάνατον των συγγενών μας από το σπαθί του Τούρκου, όπου μας ήύραν αδυνάτους από την διαίρεσιν, από το σπαθί της τρομεράς δυστυχίας και την περιφοράν μας εις άλλα μακρυνά μέρη, είδαμεν τέλος πάντων, το χειρότερον κακόν απ' όλα τα κακά, και το πλέον άτιμον εις χριστιανόν Έλληνα, το να προσκυνήσουν οι Χριστιανοί Κρήτες εις τον παλαιόν εχθρόν της πίστεως και της πατρίδος των. Δι' όλα αυτά, επειδή την σήμερον η θεία χάρις μας αφίνει έξουσιαστάς, αν θέλωμεν να σωθώμεν, ας σωφρονισθώμεν από την ενθύμησιν των περασμένων, ή καλλίτερα, ας ξεχάσωμεν τα περασμένα μας, ας παρησιασθώμεν ως νέοι άνθρωποι εις τούτο το τωρινόν λαμπρόν μας αποφασιστικόν στάδιον. Ας μην ευρεθή πλέον καμμία καρδιά με πάθος κατά του άδελφού της, ας μην ευρεθή καμμία ψυχή νά προσκινή τον απάνθρωπον τύραννον, τον Τούρκον, ας μη καυχηθή εις το εξής Τούρκος ότι έχη επάνω εις τό Ιερόν έδαφος της Κρήτης ένα και μόνον Ραγιάν ή προσκίνημένον Χριστιανόν Κρητικόν. Μη φοβήσθε, Χριστιανοί της Κρήτης, δεν είναι πλέον λόγοι, είναι έργα. Ο Θεός διά των Μεγάλων Βασιλέων τής χριστιανικής Ευρώπης σάς βοηθεί. Ακόμη ολίγας ημέρας και θέλετε ιδή ότι ίσως δεν πιστεύετε, πλην πρέπει αφεύκτως να όρμήσετε όλοι δίχως άλλο και χωρίς αργοπορίαν, πάλιν εις τα άρματά σας, τους αληθείς συντρόφους της δόξης καί ευτυχίας σας. Χτυπήσατε όλοι με μίαν ψυχήν τον εχθρόν καί θέλετε άναπαυθή ύστερον διά πάντοτε, και σας το υπόσχομαι, σας το εγγυώμαι, και έξ αμοιβής σας πληροφορώ ότι αλλοίμονον εις ημάς αν χάσωμεν αυτήν την ευκαιρίαν" η αγαπητή μας Κρήτη και ημείς και τα τέκνα μας θέλουμεν μείνει εις αιώνιον και παντοτεινήν σκλαβιάν, χειροτέραν από την πρώτην. Ενώ η Πελοπόννησος, η Ρούμελη και τα άλλα νησιά θέλουν ευτυχούν και να μας καταφρονούν, επειδή δεν εσταθήκαμεν άξιοι, τώρα όπου έχομεν τον καιρόν, κτυπούντες ολίγον ακόμη τον εχθρόν, να απολαύσωμεν καί ημείς την ελευθερίαν μας. Μη, λοιπόν, μη, δι' όνομα Θεού, αυτή η δυστυχία και αυτή η κατηγορία διά μόνην την Κρήτην, αλλά, ας σηκωθούμεν όλοι και οι δυνατώτεροι ας βοηθήσουν τους πλέον

αδυνάτους, ας ενωθούν ομού διά να γείνη το κοινόν καλόν, ενώ το γένος απ' εδώ θέλει φροντίζει διά τας λοιπάς ανάγκας των. Ας φροντίσουν μάλιστα όσοι τους εχάρισεν ό Θεός καταστασιν νά συντρέξουν και αυτοί εις την παρούσαν ανάγκην της Κρήτης, και πέρνοντας αποδεικτικά εις τας βοήθειας των, ας είναι βέβαιοι ότι μετ' ολίγον καιρόν θέλουν λάβη με τό παραπάνω τα έξοδά των, και θέλουν ονομασθή ευεργέται τον τόπον. Ας παύσουν προς τούτοις και τα πειρατικά έργα της θαλάσσης,²⁸ διά να μην αγανακτούν εναντίον μας οι Ευρωπαίοι και δια να μην τα πληρώσουν μίαν ημέραν χιλιοπλάσια όσοι κάμνουν την σήμερον τα τοιαύτα κινήματα.

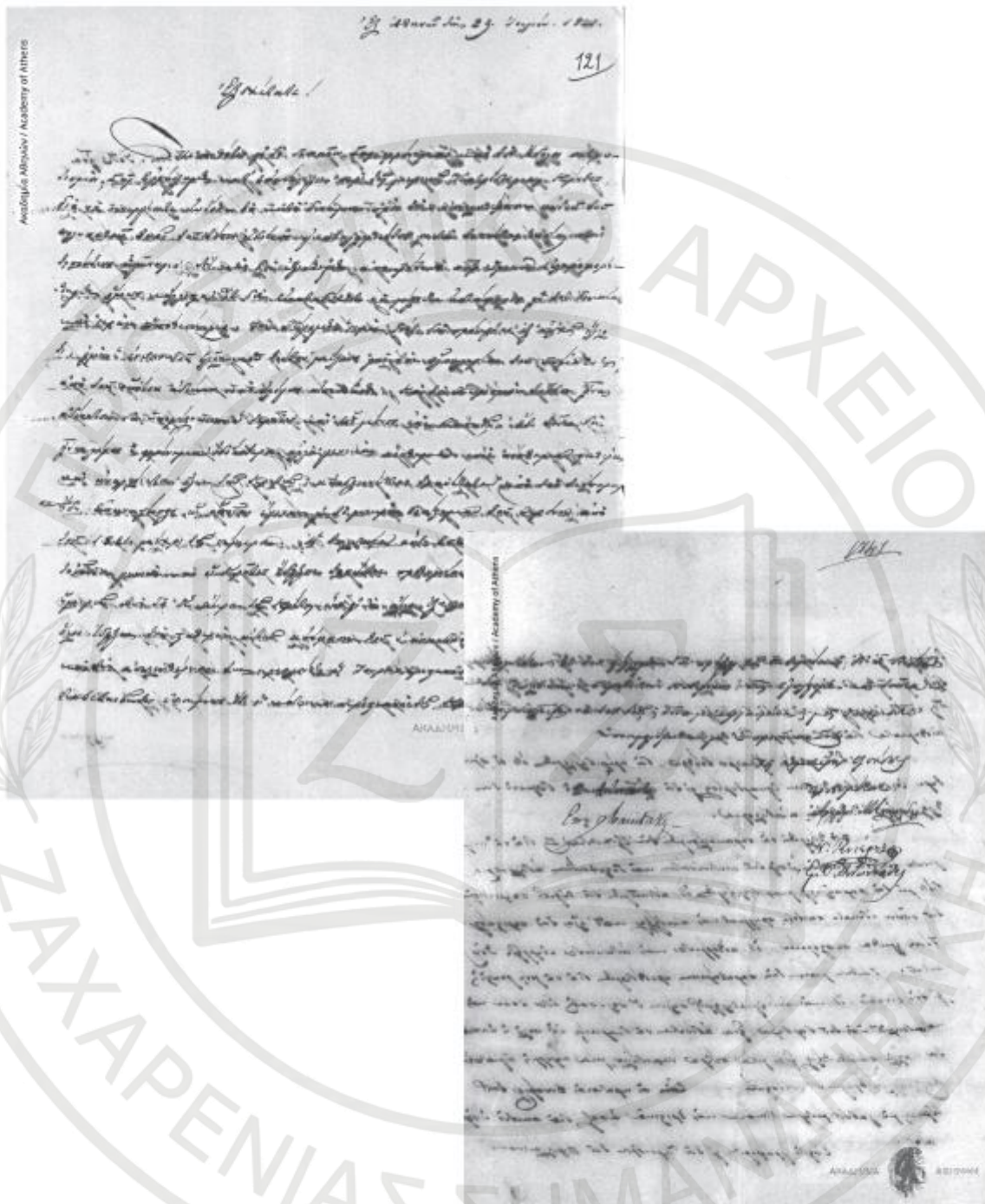
Ιδου, αδελφοί, όσα κατά το παρόν χρεωστώ να σας ειπώ. Λάβετε θάρρος, καί βάλετε θεμέλιον εις τους λόγους ενός γέροντος συδέλφου σας, ο οποίος άλλο δεν παρακαλεί τον Θεόν παρά να κλείση τα μάτια του αφού ιδή ελευθέραν την Κρήτην. Ο Θεός να εισακούση της δεήσεώς μου και να βοηθή τους πατριωτικούς σκοπούς σας.

Ναύπλιον 4 Αύγουστου 1827.

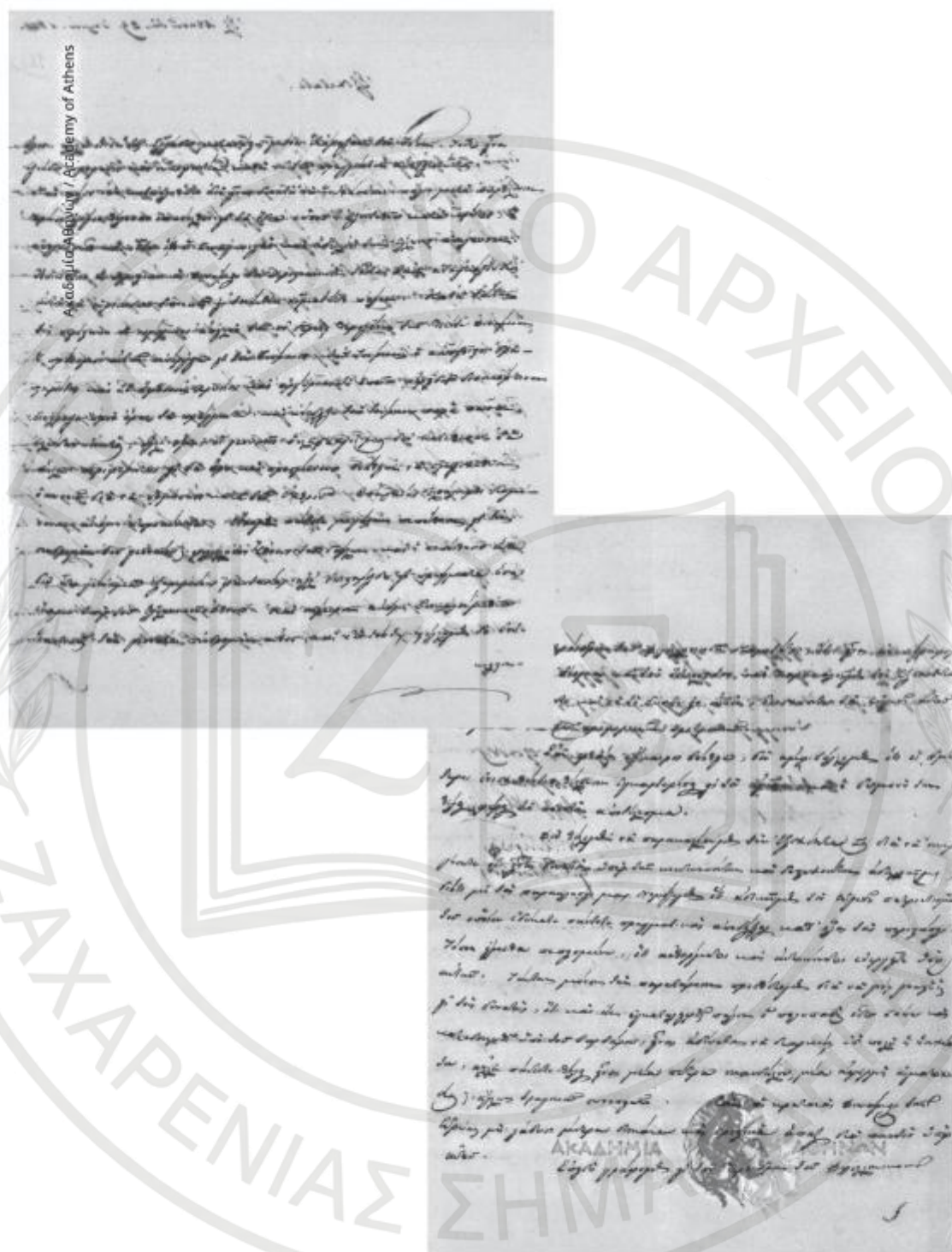
Ο πρόθυμος συμπατριώτης σας

Ν. Ρενιέρης

²⁸ Εννοεί τους αγωνιστές στη Γραμβούσα. Το κάστρο, είχε γίνει ορμητήριο 3000 περίπου Κρητών αγωνιστών. Σύντομα οι επαναστάτες λόγω έλλειψης τροφής και εφοδίων στράφηκαν στην πειρατεία. Ένα μέρος από αυτά που αποκόμισαν οι Γραμβουσιανοί τα επένδυσαν στην αγορά της γολέτας «Περικλής» για τον καλύτερο ανεφοδιασμό τους. Η δράση των πειρατών της Γραμβούσας δεν ήταν αρεστή στις Ευρωπαϊκές δυνάμεις και έτσι, με συμφωνία και της Ελληνικής Κυβέρνησης του Καποδίστρια, στις 19 Ιανουαρίου 1828 αγγλο-γαλλικές δυνάμεις επιτέθηκαν στο φρούριο, συνέλαβαν μερικά σκάφη και μερικούς από τους θεωρούμενους ως πειρατές και το κατέλαβαν. Στην συνέχεια εγκαταστάθηκε πολυεθνική φρουρά Αγγλων, Γάλλων και Ελλήνων. Οι εναπομείναντες Κρήτες εγκατέλειψαν το νησί και τα σπίτια τους εκεί κατεδαφίστηκαν. Η ελληνική φρουρά παρέμεινε μέχρι το Σεπτέμβριο του 1830, όταν η Γραμβούσα καταλήφθηκε από αγήματα των ευρωπαϊκών Δυνάμεων (Αγγλίας – Γαλλίας - Ρωσίας) για λογαριασμό του Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου. Τελικά, το 1831 περιήλθε στους Αιγυπτίους και από τότε το κάστρο ουσιαστικά εγκαταλείφθηκε και ερήμωσε.

Νικ. Ρενιέρης, Μισαήλ Αποστολίδης κ.ά. προς Ιω. Κωλέττη.
 Αναφορά περί του δίκαιου αγώνα των Κρητών, ζητώντας
 να στείλει την εσώκλειστη αναφορά προς τον Πρόεδρο του
 Φιλελληνικού Κομιτάτου.
 Ακαδημία Αθηνών (Φηφ.-1 και Ψηφ.-2).

Νικ. Ρενιέρης, Μισαήλ Αποστολίδης κ.ά. προς Ιω. Κωλέττη.
Αναφορά περί του δίκαιου αγώνα των Κρητών, ζητώντας
να στείλει την εσώκλειστη αναφορά προς τον Πρόεδρο του
Φιλελληνικού Κομιτάτου.
Ακαδημία Αθηνών (Ψηφ.-3).

ΥΠΟΜΝΗΜΑ 2

Αρ. Πρωτ, 38811

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΞΟΧΩΤΑΤΟΥΣ ΠΡΕΣΒΕΙΣ ΤΩΝ Σ.
ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Οι προστάται τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου Σ. Σύμμαχοι
Ηγεμόνες, διεύθυναν διὰ τῶν ἐξοχωτάτων Ναυάρχων τῶν
ΑΑΜ. τοὺς πλοιάρχους Κ. Κ. Ρένν καὶ Ε. Ζ. Ευδὴν, ὑπηρέτας,
φιланθρώπου σκοποῦ, διὰ νὰ καταπαύσωσι καὶ τὰ εἰς Κρήτην καθ
ἐκάστην ἀφειδῶς ἐκχυνόμενα αἵματα, Οἱ Κρήτες δὲν εἴμποροῦσαν
ἄλλως, παρά ὑπεῖκοντες εἰς τὰς Σ. τοιαύτας διαταγὰς, ἐδέχθησαν
τὰς παραστάσεις τῶν εἰρημένων Κ.Κ.. Πλοιάρχων περὶ ἀνακωχῆς
ὀπλων καὶ ὑπεσχέθημεν εἰς αὐτοὺς, νὰ, διατηρήσωμεν πιστῶς
καὶ τιμίως τὴν γραμμὴν ὁροθεσίων καθὼς ἐσυμφωνήθη
ἐκπληροῦντες τὸν σκοπὸν τῶν Σ.Σ. Μοναρχῶν.

Οἱ Κρήτες Χριστιανοὶ μόνον τοῦτο, φιλάνθρωποι Κύριοι,
ἤλπιζαν καὶ δὲν παύουν ἐλπίζοντες, ὅτι ἡ φιλάνθρωπία, ἡ
συμπάθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη τῶν εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος Σ.
Συμμάχων καὶ τῶν ἐνδόξων ἐθνῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων βασιλεύουσιν
εὐτυχῶς, θέλει ὑπερασπίσει καὶ τὰ ἀναντίρρητα δίκαια τούτων,
ὅθεν ἐπερειδόμενοι ἐπὶ αὐτῶν, ἀποκτημένων μὲ ποταμοὺς
αἱμάτων, καὶ παντός εἶδους κακουχίας, προσέτι καὶ ἐπὶ τῆς
βάσεως τῆς παγκοσμίου δικαιοσύνης, διεύθυναν πρὸ καιροῦ τὰς
οἰκτρὰς δεήσεις των πρὸς τοὺς ἀνακτορικοὺς θρόνους τῶν Σ.
Μοναρχῶν, τὰ ἀπαραδειγμάτιστα τῆς τυραννίας των δεινὰ ἐπὶ
δύο σχεδὸν αἰῶνας, τὴν πολεμικὴν καρτερίαν, ἣτις χαρακτηρίζει
τὸ δίκαιον τοῦ δεκαετοῦς ἐξολοθρευτικοῦ ἁγῶνος των, καὶ ἐπὶ
τέλους τὴν ἀπόφασιν διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ ἅπ' ἀρχῆς σκοποῦ των.

Ἀν καὶ τὸ πρωτόκολλον τῶν 2 Φεβρουαρίου ἀνήγγειλεν εἰς
τοὺς δυστυχεῖς Κρήτας περὶ τῆς θλιβερωτάτης καὶ ὀδυνηρᾶς
μελλούσης τύχης των, δὲν πιστεύομεν ὅμως πάλιν, ἀφοῦ γνωρίσουν
καλεῖτερα τὰ δεινὰ τοῦ ἀδίκως πάσχοντος χριστιανικοῦ λαοῦ, ὁ
κραταιότατος καὶ φιλάνθρωπος Μονάρχης τῆς Μ. Βρετανίας, ὁ
φιλάνθρωπος καὶ χριστιανικώτατος Μονάρχης τῆς Γαλλίας, καὶ
ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς Ἀνατολικῆς Εκκλησίας Σ. Αὐτοκράτωρ τῆς
Ρωσσίας, ὅτι δὲν θέλουσι καμφθῆν εἰς τόσα ἀπειράριθμα δεινὰ,
καὶ νὰ οἰκτεῖρωσι ταλαιπωρούμενον λαόν, ὅστις τρέχει εἰς τὴν

παντελῆ ἐξόντωσιν ἀπὸ τὴν ἀπάνθρωπον τυραννίαν του.

Οἱ Τοῦρκοι τῆς Κρήτης, Ἐξοχώτατοι Πρέσβεις, δὲν εἶναι ὡς των ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος οἱ Τοῦρκοι. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ εἶχε κατὰ δυστυχίαν τὴν ἑδραν τῆς μᾶλλον ἀπεριορίστως ἢ ἐπτακέφαλος Ὑδρα τῆς τυραννίας, καὶ οἱ δυστυχεῖς κάτοικοί τῆς ἐδοκίμασαν μᾶλλον τῶν ἄλλων, ὥς εἶναι γνωστότατον, τὰ τραγικώτερα δυστυχήματα, Ἐνὶ δε λόγῳ, ὁ Τοῦρχκος τῆς Κρήτης, εἶναι ὁ μεταμορφώμενος τίγρις, δὲν εἴμπορεῖ παρὰ μίαν ἡμέραν νὰ ἐξορμήσῃ τοιοῦτος ἐναντίον τοῦ χριστιανοῦ, διὰ νὰ κατασπαράξῃ τὰς σάρκας του, πολὺ περισσότερον τώρα, ἀφοῦ ἔχει ἀφορμὴν, νὰ διεγείρεται μανιωδῶς κατ' αὐτοῦ, καὶ ἀπ' ὅσα ἔπαθε δικαίως κατὰ τὴν δεκαετὴ ἐπανάστασιν. Καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐγγυήσεις δέ, εἶναι γνώστοι εἰς τὸν κόσμον οἱ Τοῦρκοι, ὅποιαν πίστιν καὶ ἀσφάλειαν εἴμποροῦν νὰ ἔχουν αἱ ἐγγυήσεις των εἰς ἡμᾶς εἰς τοὺς ὁποίους αἱ πολυχρόνιοι πληγαὶ τῆς τυραννίας εἶναι ἀνεξαλείπτως ζωγραφισμέναι εἰς τὰς σάρκας μας. Ἡ δὲν γνωρίζομεν ἀκόμη, πόσον διετηρήθη καὶ ἡ ἀπὸ μέρος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας δοδεῖσα ἐγγυήσις εἰς τοὺς χριστιανούς κατὰ τὸ 1824 παρὰ τοῦ ἐν Χανίοις Προξένου του Δερκουλές, ὅτε ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰς ὑπερτερούσας δυνάμεις τῶν πολεμίων των, καὶ ἔπесαν καθ' ὅλην τὴν Κρήτην ἅπειρα σώματα χριστιανῶν τότε ἐξ αἰτίως αὐτῆς; Ἡ ποίαν πίστιν ἐφύλαξεν εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ καὶ ὁ ἴδιος Μουσταφᾶς Πασάς; Δεν συνέλαβε καὶ δι' ἀπάτης τοὺς προεστούς, καὶ καπεταναίους τῶν Σφακίων καὶ ἄλλους ὁμοίως ἐκ τῆς Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου, τοὺς ὁποίους καὶ κρατεῖ ἀκόμη δεσμίους ἀπὸ τὸ 1826 εἰς τὰς φυλακάς, ἡ δὲν ἀπεκεφάλισε ταυτοχρόνως καὶ ἄλλους Ἀποκορωνίτας εἰς Κεφαλάδας; Καὶ ὅμως εἰς τοιαῦτα δεινά, καὶ ἔτι χειρόνα, δὲν ἐφαντάσθησαν ἴσως οἱ Πληρεξούσιοι τῶν Σ.' Συμμάχων Μοναρχῶν, ὅτι μέλλουν νὰ ἐπαναφέρωσι τὸν ἄθλιον χριστιανικὸν λαόν!

Διὰ τὸν Θεὸν τὸν στηρίζοντα τὸν κόσμον! Δὲν ὑπάρχει εὐσπλαχνία, συμπάθεια καὶ δικαιοσύνη διὰ τοὺς χριστιανούς τῆς Κρήτης ὥστε νὰ ἀπαλλαχθῶσι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τόσα πολυχρόνια δεινά; Καὶ διατὶ ἀράγε, Ἐξοχώτατοι Πρέσβεις, ὅλον τὸ κακὸν τῶν Τοῦρκων νὰ πέσῃ εἰς μόνους τοὺς Κρήτας, χριστιανούς; Δὲν εἶναι ἀραγε χριστιανοὶ οἱ Κρήτες; Δὲν εἶναι αὐτοὶ ἄνθρωποι, πλάσμα τοῦ Δημιουργοῦ καὶ διὰ τοῦτο παραδίδονται πάλιν εἰς τὴν σφραγὴν καὶ εἰς τὴν ἐξουθένωσιν. Διὰ τοῦτο καὶ κατεφρρρηθήσαν τα δίκαιά τους? Δεν εἴμποροῦν λοιπὸν

οὔτοι, παρὰ νὰ προσφέρουν καὶ τελευταῖον καὶ πρὸς ὑμᾶς τὰς θερμὰς δεήσεις τῶν, καὶ οἰκτεῖροντες τὴν τύχην των, νὰ θέσετε ἐμπροσθεν τῶν Σ. Ανακτορικῶν Θρόνων τῶν Σ. Μοναρχῶν σας τὰ δάκρυά των, σύνεργοῦντες ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος, πρὸς τοὺς οὐσίους καὶ πρότερον μετὰ δακρύων διεύθυναν τὰς δεήσεις τῶν.

Καὶ οἱ Κρήτες χριστιανοί, Ενδοξότατοι Πρέσβεις, συμφώνως, καὶ ταυτοχρόνως συνωρκίσθησαν μετὰ τὸ λοιπὸν Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἢ νὰ συναποθάνωσι ομοῦ μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Τερᾶς γῆς τῶν προγόνων των, ἢ νὰ συζήσωσιν ὅλοι ὁμοῦ ἐλεύθεροι. Καὶ τα παθήματα των Κρητῶν εἶναι πλεότερα καὶ τραγικώτερα, τόσον καὶ ἐπὶ τῆς δεκαετοῦς ἐπαναστάσεώς των, ὅσον καὶ τὰ προτοῦ ἀπὸ τὴν ἀφόρητον τυραννίαν των, ὅθεν δὲν εἴμποροῦν παρὰ νὰ προσμένωσι καὶ αὐτοῖ τὸ αὐτὸ τέλος τῶν ἀγώνων των, τὸ ὅποιον ἀπέδωκεν ἡ μεγάλη χριστινικὴ συμπάθεια τῶν Σ. Συμμάχων Μοναρχῶν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς σύναγωνιστάς των, διὰ νὰ μὴ ἐξοκεῖλῃ αὐτοὺς εἰς τραγικὸν μὲν, ἀλλ' ἐνδοξὸν ἀποτέλεσμα, ὥστε νὰ θυσιαστοῦν ἅπαντες συμπλακέντες τέλος πάντων ὁμοθυμαδὸν μετὰ των ἐχθρῶν κατὰ τὴν ἀπελπισίαν των. Ἡ ἀπόφασις δὲ αὕτη, δὲν εἶναι ὀλίγων ἀτόμων, ὡς θέλουν ἴσως νὰ παραστήσουν ἐχθροὶ τῶν χριστιανῶν τῆς Κρήτης, ἀλλ' ἀπόφασις γενναία ὅλων ἐν γένει, ἐπιστηριζομένη εἰς τὸ ἐπ' ἀρχῆς οὐνθημὰ των, καὶ εἰς τὸν ἱερὸν ὄρκον των. Ἀν δὲ ἀπατᾷ ἡ μηχανορραφία τῶν ἐχθρῶν μας, ὥστε νὰ μὴ πιστεῦωσιν οἱ εἰς ταῦτα, παρακαλοῦμεν τοὺς ἐξοχωτάτους Κ. Κ. Πρέσβεις τῶν προστατῶν τῆς Δικαιοσύνης Σ. Μοναρχῶν, νὰ στείλωσιν ἐπιτροπὴν ἐξ ἀνθρώπων τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν, νὰ περιέλθωσιν ἅπασαν τὴν Κρήτην διὰ νὰ πληροφορηθῶσι περὶ τοῦ ἀληθοῦς φρονήματος τῶν Κρητῶν.

Επιφορτισμένοι ἀπὸ τὸν λαὸν τῆς Κρήτης οἱ ὑποφαινόμενοι ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν θέτομεν ὅλα ταῦτα ὑπ' ὄψιν τῆς ἐξοχότητός σας, διαμαρτυρούμενοι τὸν «Ὑψιστον, τὸν γινώσκοντα τὰς καρδίας ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων του.

Ἐκ τοῦ χωρίου Ρογδιᾶς τῆς ἐπαρχίας Κνωσοῦ τῆς Κρήτης
τὴν 5ην Ἰουνίου 1830.

Υπογεγραμμένος ὁ πρόεδρος τοῦ Κρητικοῦ Συμβουλίου Ν. Ρενιέρης, καὶ ὅλα τὰ μέλη αὐτοῦ, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ πολεμικοὶ Ἀρχηγοὶ οἱ παρευρεθέντες.

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- Αγγελίδης Γ., *Καθίδρυσις και κατάλυσις του Συμβουλίου της Επικρατείας επί Όθωνος*, Αθήναι 1962.
- *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821-1832*, Αθήνα 1971.
- Γενικά Αρχεία του Κράτους, *Συλλογή Γ. Βλαχογιάννη*.
- Δετοράκης Θεοχ., *Ιστορία της Κρήτης*, Αθήναι 1986.
- Δετοράκης Ε. Μανώλης, *Ιστορία της Ιατρικής στην Κρητη επί Τουρκοκρατίας (1645-1898)*, Ηράκλειο 1987.
- Δετοράκης Ε. Μανώλης, *Γιατροί αγωνιστές των κρητικών επαναστάσεων του ΙΘ' αιώνα*, Ηράκλειο 1987.
- Δημακόπουλος Γεώργιος, *Αι Κυβερνητικά Αρχαί της Ελληνικής Πολιτείας (1827-1833)*, "Ο Εραμιστής" ("The Gleaner"), έτος Δ' τόμ. 4, τεύχη 21-22 (1966.)
- *Διακήρυξις του Προέδρου της Εθνικής Γ' των Ελλήνων Συνελεύσεως 1826*.
- Εφημερίδα «Αιών» φύλλο 830/3-12-1847. 1840 κι εξής. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων
- Εφημερίδα «Η Εθνική» φύλλο 148/20-11-1847.
- Εφημερίδα «Η ΕΛΠΙΣ» 1844 και 1847.
- Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, *Πρόεδροι της Βουλής, Γερουσίας και Εθνοσυνελεύσεων 1821-2008*, Αθήνα, 2009.
- Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, αρχειακή συλλογή 1.
- Κανδηλώρος Τάκης, *Φιλική Εταιρεία 1814 – 1821*, 2016.
- Κέντρο Ερεύνης της Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού.
- Κόκκινος Διονύσιος, *Η Ελληνική Επανάστασις* Τόμος 11^{ος}, Αθήνα, 1959.
- Κριάρης Π., *Ιστορία της Κρήτης*, τ. Β', τεύχος Α', σελ. 124, Αθήναι 1931.
- Κριτοβουλίδης Κ., *Απομνημονεύματα του περί αυτονομίας της Ελλάδος πολέμου των Κρητών*, Εν Αθήναις, 1859.
- Κριτοβουλίδης Καλλίνικος Κυριάκος, *Απομνημονεύματα του περί αυτονομίας της Ελλάδος πολέμου των Κρητών*. Εισαγωγή, επιστημονική επιμέλεια, σχόλια: Ελευθερία Ζέη. Έκδοση Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων.
- Κριτοβουλίδης Καλλίνικος – Σ. Ζαμπέλιος, *Ιστορία των επαναστάσεων της Κρήτης, συμπληρωθείσα υπό Ιωάννου Δ. Κονδυλάκη*, Αθήναι, 1893 (και 2004).
- Μάμιουκας Ανδρέας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, ήτοι συλλογή των περί την αναγεννωμένην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επίσημων πράξεων από του 1821 μέχρι τέλους του 1832*, Πειραιάς 1839, Αθήνα 1840-41, Αθήνα 1852.
- Μανουράς Στέργιος, *Οι Πληρεξούσιοι και οι βουλευτές Κρήτης στις Εθνικές Συνελεύσεις και τα Βουλευτικά Σώματα κατά την Επαναστατική περίοδο 1821-30*. «Προμηθεύς ο Πυρφόρος» 1984, τεύχ. 38.
- Μαραγκού-Δρυγαννάκη Σπάρτη, *Η Φιλορθόδοξος Εταιρεία και η μεταστροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής προς τη Ρωσία*, Διδακτορική διατριβή. Αθήνα 1995.
- Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια.

- Μελάς Σπύρος, *Το εικοσιένα και η Κρήτη*, Αθήναι 1930.
- Μοτάκης Στυλιανός (Επιμέλεια), *Συλλογή εγγράφων Ζαχαρία Πρακτικίδη*, Χανιά 1953. Ιστορικών Αρχείον Κρήτης.
- Μουρέλος Ι., *Ιστορία της Κρήτης*. Ηράκλειον, Τυπογραφείον «Ελευθέρας Σκέψεως», 1931-1934.
- Ξανθουδίδης Στέφανος, *Επίτομος Ιστορία της Κρητης από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Εν Αθήναις 1909.
- Παπαδοπετράκης Γρηγόριος, *Ιστορία των Σφακίων*. Αθήναι 1971.
- «Παρνασσός», Φιλολογικός Σύλλογος, *Ιατροί μέλη της Φιλικής Εταιρείας*, «Παρνασσός» Φιλολογικόν Περιοδικόν κατά τριμηνίαν εκδιδόμενον, τ. 15.
- Πετρόπουλος Α. Ιωάννης, *Politics and statecraft in the kingdom of Greece 1833 – 44*, Princeton 1968.
- Πετρόπουλος Α. Ιωάννης, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843)*, Αθήνα 1997
- Πλουμίδης Γ., *Βιογραφικά του Νικολάου Ρενιέρη 1758-1847*, Πεπραγμένα Δ', Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου τόμος Γ', σελ. 195-200, Ηράκλειο, 1976.
- Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Γερουσίας, Εν Αθήναις, 1849.
- Σπηλιάδης Νικόλαος., *1785-1862. Απομνημονεύματα/Συνταχθέντα υπό του Ν. Σπηλιάδου διά να χρησιμεύσωσιν εις την Νέαν Ελληνικήν Ιστορίαν*, Τ. Γ', Εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφείως, 1857.
- Στασινόπουλος Δ. Μιχ, *Σελίδες από την πολιτική ιστορία του Νεώτερου Ελληνισμού*, Αθήναι 1978.
- Στασινόπουλος Χρήστος, *Λεξικό της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821*. Αθήναι 1979.
- Τωμαδάκης Νικόλαος – Παπαδάκη Ανθούλα, *Κρητικά Ιστορικά έγγραφα 1821 – 1824*, τόμος 1^{ος}, εν Αθήναις 1974.
- Χρυσανθόπουλος Φώτιος, *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως 1821-1828*, Τόμος Δ', Αθήνα, 2005.
- Ψυλάκης Β., *Ιστορία της Κρήτης*, Χανιά 1900.
- Jelavich B., *The Philorthodox Conspiracy of 1839*, "Balkan Studies" 7 (1966).
- Pashley Robert, *Ταξίδια στην Κρήτη*. Ηράκλειο. Τ.Ε.Δ.Κ. Κρήτης 1994.
- Sieber F.W., *Travels in the island of Crete*, London, 1823.

Αθήνα - Τα Ανάκτορα του Όθωνα, μετέπειτα Βουλή των Ελλήνων.